

आमारवाणी

प्रणमयन् क्षमा चैव
आर्जवम् प्रियवादिता
असामर्थ्यम् कलम् तथैव
निर्गुणेषु सतां गुणाः

॥ १ ॥

[सत्पुरुषातः प्राप्तवृत्ताः, वृद्धिगुणाः, निष्कपट स्वच्छ मनः, मनुष्याणां द्वे गुणे अस्मत्तत्वे दुष्ट-
मायार्जवस्य तावत्पुण्येनैव लक्षणं वाच्यते.]

आत्म प्रकाशितम्, दुष्टम्,
घृष्टम्, विपरिधातवम्,
सर्ववैश्वरूप्यदण्डम् च,
लोक स्तम्भकते नरम्

॥ २ ॥

[आत्मस्तुती करणारा, दुष्ट, कुरा आणि सर्वांना वंचित करणारा जो अवतार जग / जगत्याच
मान्यते.]

न साम्ना शक्यते कीर्तिः,
न साम्ना शक्यते मर्त्यः,
प्राप्तुम् लक्ष्मण! लोकैस्मिन्
जयो वा दण्डवर्धनि

॥ ३ ॥

[लक्ष्मणा, या जगात कीर्ति असी, पण असी किवा युद्धात जय असो गुवागुणी मिळत नाहीत.]

कावळा आणि धुबड

[४७]

कावळाचा राजा मेघवर्ण याने पांच
मंथानी आपापले सव दिव्यावर
त्यांच्या सबंधी आपले मत सांगायला
आनंदून त्या स्थिरजीवीला विचारले.
तेव्हा स्थिरजीवी म्हणाला :

“बाबा रे, जाण सज्जानी आतापर्यंत
पाच प्रकारचे विचार ऐकले. ते सर्व राज-
नीतीवरच्या ग्रंथांच्या आधारेच आहेत.
परिस्थिती निराळी असती तर ते विचार
उत्तमच मानावे लागले असते. परंतु प्रस्तुत
परिस्थितीत शत्रू मरवान असल्या कारणाने
चातुर्यांशी गरज आहे. इतर पांचही
उपायांनी साध्य होणारा जय त्यांच्या द्वारे,
प्रस्तुत परिस्थितीत ही मिळेल. शत्रूच्या
हथानावर दुष्टी उभून एका व्यक्तीला जली
व्हायला कबूल करवून घेतां ‘आले तर
आपल्याला शत्रूचा नाश करता येईल.’

“अहो काका! कावळे आणि धुबडे
यांच्या मध्ये इतके शत्रुत्व उत्पन्न व्हायला
अने कारण तरी काय झाले?” मेघवर्णाने
विचारले.

स्थिरजीवाने ती कथा सांगितली :

“फारपूज्य! एकदा हंस, बगळे, कोकिल,
मोर, चातक पक्षी, कबूतर, धार मिघाड
वगैरे जंगली पक्षी सर्वांनी मिळून
एक सभा केली आणि असा विचार
केला :

“गहड आपला राजा आहे. तो आपला
सर्व काळ नाशयणाच्या सेनेत घालवितो.
असा राजा असून नसून सारखाच आपल्याला
कोणी ब्राह्मणात चरले किंवा ठार केले
तरी तो आपले रक्षण करीत नाही. प्रजेची
भीती दूर करून रक्षण करू न शकणारा
राजा भृत्यसमानच मानला पाहिजे. म्हणून

घुबड प त्याची मोठी बायको घट्टराणी म्हणून सिंहासनावर बसली. अभियेक चालू असता. कावळबाबा कर्कश भावाज ऐकू आला. कावळा तेवढापास आला.

“हे पक्षी सवें कशाला येवें असले आहेत? कोणता सण आहे आज?” ती विचार करू लागला.

कावळबाला पळून इतर पक्षी विचार करू लागले—“पक्ष्यांत कावळा सर्वांत दुष्टार आहे. माणसात न्हात्री, चार पायांच्या जनावरात कोळ्या व सव्यांश्यांत झेंड्यावर दुष्टार असतात. म्हणून राजाची निवड करतांना आपण कावळबाबे मत घेतलें पाहिजे!”

तोचवेत कावळा पक्ष्यांच्या घोळक्यात आला होता. त्याने विचारलें—“ही सभा कसली रे मित्रांनो? काही उत्सव वित्सव आहेये दिसते आहे?”

पक्षी म्हणाले—“हे पहा, तुतें आपल्याला कोणी राजा नाही. म्हणून सर्व पक्ष्यांनी सभा करून घुबडाला आपला राजा निवडले आहे आणि राज्याभियेकाची तयारी चालू आहे. तुला काय शेटते? तू ठीक वेळेवर आलास?”

कावळा हसून म्हणाला—“अरे, हस, मोर, कोकिल, घोपट यांच्यासारखे मोर जानी पक्षी असतां या भयंकर पक्ष्याला, त्यांत ज्याला दिवसा दिसत नाही अशा

पक्ष्याला, तुम्ही कसे काय निवडलेत? घुबडा हा निर्णय चुकीचा आहे. मला नाही मान्य!”

तो घुबड साणली म्हणाला—“या घुबडाची चोख वाकडी, डोळे केवडे मोठे! पाहतांच भांती वारावी आणि घुणायावी असे आहेत. त्याला राग आला तर कसे दिसतील याचा तुम्हीच विचार करा. या घुबडाला राजा करून आपलें काय बरें होणार? असबा, या घुबडात काही चांगले गुण आहेत असे घडून धावू या परंतु घडडासारखा आपला राजा असतांना बाणखी एका राजाला निवडण्याची गरजच काय? एक राजा असतांना कधी दुसरा राजा निवडतां कामा नये. एका राजाच्या अमरानोतच प्रजा मुखी राहू शकते. इतर राजे आपल्या राज्याचा नाक कण्याचा प्रयत्न करू लागतात. गरडाचे शत्रु पळून जातीत, शोरा मोट्याचे नाबे ऐकूनच दुष्टांचा परकांच दडतो. शोरा मोट्याच्या नाबाचा उच्चार कण्यासरोवर जय मिळतो. तुम्हाला

जुलौ गोष्ट माहीतच असेल, सणांनी चंद्रास आपला राजा केला आणि भुक्ती झाले?”

“तो गोष्ट ऐकू तर ये!” पक्ष्यांनी ती गोष्ट सांगायला कावळबाला सांगितले.

कावळबाबानें त्यांना “चंद्रसरोवराची कथा” सांगितली ती अशी—

“एका अरण्यात शत्रुदंत नावाचा एक गजराज होता. त्याच्या आध्याला अनेक हत्ती रहान असत. बहुदंत आपल्या अनुयायांचे उत्तम तत्वेने रक्षण करी.

एकदां ज्योपाठ बारा वर्षे दुष्काळ पडला. रबकी तळी व सरोवरे सर्व वाळून गेली. तेव्हां हत्ती आपल्या राजाला भेटून म्हणाले—महाराज! तहानेने व्याकूळ होऊन लहानलहान हत्ती पटापट मरत आहेत. तेव्हां तहान भागाची म्हणून कोठे व्यायला पाणी मिळते का पहा!”

चतुर्दंताने उत्तम पद्धत्याच्या हत्तींना शत्रुदंत पाठविले आणि पाणी कोठे आहे का, पाहून बायला सांगितले. पुजेकडे गेल्या हत्तींना चंद्रसरोवर दृष्टीस पडले.

आयण आणखी एखाद्या पक्ष्याला आपला राजा निवडू या.”

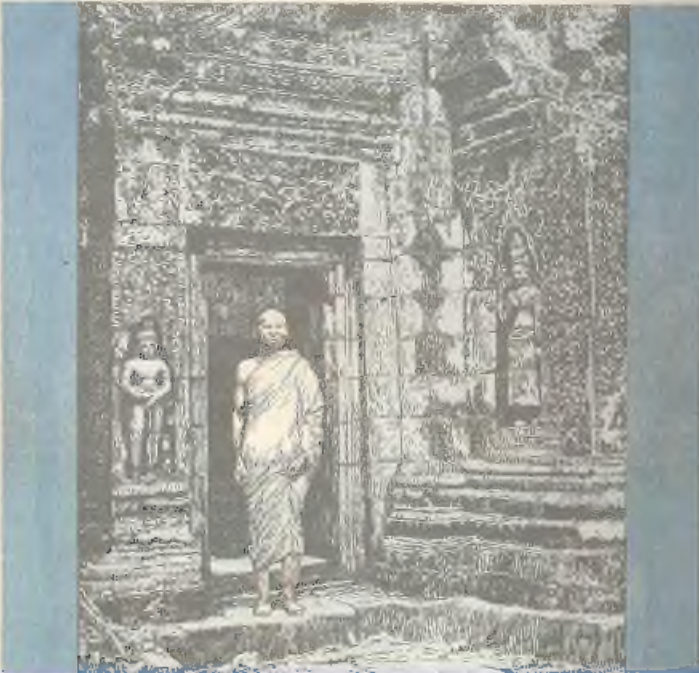
सर्व पक्ष्यांत भयंकर दिसणाऱ्या घुबडाला पक्ष्यांनी आपला राजा म्हणून निवड करण्याचा विचार केला. घुबडाचा राज्याभियेक करण्यासाठी सर्व तयारी करण्यात आली. पवित्र नद्यांचे तीर्थ आणण्यात आले. सिंहासन तयार करून त्यावर व्याघ्रचर्म अंधारण्यात आले. ब्राह्मणांना द्यावयाची दक्षिणा बरीच एकत्र करण्यात आली, पक्ष्यांनी स्तंभपाठ सुरू केला. ब्राह्मणांनी वेदमंत्र म्हणायला सुरवात केली. निराजन, कापूर वगैरे लावून आग्नी फिरविली गेली मंगलवाद्ये वाजू लागली.

संगणकीय साधने :

१८५. लिंगपर्वतीय देवालय

लिंगपर्वतीय देवालय हा लिंगपर्वतीय देवालय होतो. हे साह्याद्रीतील सोडल्यावर बीडाला लागून असतो. बीड नदी वीरवारच्या एका शिराजवळ साह्याद्रीचे एक पवित्र लोच म्हणून एक मुंड होतो. बीड त्याचा स्वागत करीत असतो. बीड नदीचा स्वागत करीत असतो.

माया सरोवर

[१५]

[कृष्णजीने गडेकोटच्या मनात स्वतःविषयी विश्वास उत्पन्न करण्याचा प्रयत्न केला. परंतु तो बाळूत बसला. त्याने असे समजून गडेकोटचे कृष्णजीला ओपेत करू नये. त्याची कोपलीला असे वाटली. तरी कृष्णजीतून बाहेर येऊन विठ्ठलांना पांढरीने सोडलीत. अशात नंगलांतल्या दोनां विविध भाषांनी ते पाहिले. पुढे—]

जंगलातल्या त्या विविध भाषांनी ते ऐकून सर्पनाथ नावाचा माणूस थोडा विड्याच्या त्या वस्तीकडे आश्चर्यचकित होऊन एकदां दोनदां पाहिले. नंतर कळू दे रे ! आपण कोठल्या नोकातले ? त्याच्या पैकीं एकजण चटविशीं आपली तलवार उपसुन दुसऱ्याला म्हणाला— “कायरे सर्पनाथ दादा ! त्या वस्तीला कोणीतरी गुरू बाग लावून ते माड तळवस्त करण्याच्या अंतात दिसतो आहे ! तुलासुद्धा तसेच वाटते आहे का ? ”

ते ऐकून सर्पनाथ नावाचा माणूस थोडा देखील घाई न करता म्हणाला— “संपत्त्वा, कळू दे रे ! आपण कोठल्या नोकातले ? कोणी कसा मेला तर त्याचे आपल्याला काय सोबेरसुतक ? आपण कोणत्या कामासाठी आलो आहो ? आपले हे जलाशय या जगण्यात ब दयासोय्यात कां पाय मिजवीत फिरत आहेत ? ”

Fullscreen 127 X 12 / 68

जालेल्या साडीबाराची काही तरी माहिती कदाचित कळेल!" असे म्हणत सर्पनखाने आपल्या घोड्याला यांचे माऊन खोमिरा-जयळ बांधून ठेवलेली दोरखंडाची गुंडाळी काढली.

दोघे वेगाने आपल्या घोड्यावरून गडे-कोंडांच्या वस्तीजवळ पंऊन पोचले तेव्हा वनमाणूस आपल्या दोन्ही बलकट हातांनी जोंपड्यांची नासधूस करीत होते. कुपाण-जित वेड लागल्यासारखा ओरवत त्याच्या-वर धावून आलेल्या गिहूचा हातातल्या फांदीने ओडपीत होता.

"दादा! मी या वनमाणसाला गाहातो. तू त्या म्हसोवाला पळू. दोघांवर फांस टाकून त्यांना बंदी करू या." असे म्हणत सर्पनखाने आपला घोडा वनमाणसाकडे कळविला.

सर्पनखाने आपल्या दोरखंडाचा फांस करून कुपाणजितच्या गळ्यात पडेल अशा-तऱ्हेने अचूक नेम धरून "माया सरो-वरेध्वराचा जय असो", असा जयघोष करीत फेकला.

विचित्र पोड्यांवर बसून भक्कमत हल्ला करायला आलेल्या सर्पनख आणि सर्पनख दोघांना पाहून गिहू व कुपाणजित थक्क होऊन पहात निस्स्वस उभे राहिले. सर्पनखाने टाकलेल्या फांसात कुपाणजितचा

गळज अडकला होता. परंतु फांस बाबळला जाण्यापूर्वी कुपाणजित मोठ्याने किकाळी फोडून म्हणाला-"अहो! मला ठार करू नका! तुमच्या सारखाच एक जण-एका विचित्र हत्तीवर बसून माला होता. त्या मंडाबलशाळी माणसाला मी मदत केली होती."

ते ऐकून सर्पनखाने फक्त होऊन विचारले-"तरमठ तुला मकरकेतु माहीत आहे तर! त्याच्या सारख्या पराक्रमी बहादुराने तुझ्या जवळ मदत मागावी म्हणजे तो मोडपा संकटात पडला होता म्हणायचा! तो मकरकेतु बावेळी कोठे आहे?"

कुपाणजित दोन्ही हातांनी तमस्कार करीत म्हणाला-"हे पहा, तुमच्या या दोरखंडाचा फांस माझ्या गळ्याला असा घट्ट बसला आहे की, मला तुमच्या प्रदनाचे उत्तर देणे अवघड नाही. फांस घोडा सैल करायला परवानगी देतां का?"

"परवानगी दिली. पणून जायचा प्रयत्न केलास तर माझ तो फांस यमपाश होईल, लक्षात अलू दे, तर काड!" सर्पनख म्हणाला.

कुपाणजितने दोरखंड दोन्ही हातांनी धरून फांस जरा बाजूला सास्त सैल केला आणि एकदा ओराने स्वास घेऊन म्हणाला-

"तो मकरकेतु, आतां मावेळी कोठे आहे, हे पत्ता नाही माहीत. तुम्हांला पाहल्यावर तो य त्या वेळचा तो प्रसंग मला, आता आठवला. आजपासून घोड्याच दिवसांपूर्वी अमरावती नगरीचा राहणारा जयशील नावाचा माणूस व त्याचा मित्र कापालिक दोघांनी मकरकेतुला अनेक तऱ्हेने घास दिला, असे मी जथलात राहणाऱ्या लोकांकडून ऐकले होते."

ते ऐकून सर्पनख दोळे वटारून विचारू लागला-"लबाडा! मी तुला काय विचारले? आणि तू हे काय उत्तर देतो आहेस? तू मकरकेतुला मदत केली म्हणाला होतास. तो आतां या वेळी कोठे

"दादा, तू म्हणतो आहेस तेही बरोबर आहे. परंतु मला एक पांका साटते." असे म्हणत सर्पनख नावाचा माणूस आपल्या घोड्यावर उभा राहून जावाची फांदी सहजी हाताला आली तो करून लोंबकळत त्या गावाकडे पहात म्हणाला-"दादा! हे काही तरी विचित्रच दिसते आहे. बघ! एक भयंकर वनमाणूस व एक सामान्य माणूस मिळून सिड्ड्या लोकांना ठार करीत आहेत. उछेळांना हे सर्व प्रत्यक्ष दिसत असतां गप्प कसे बसायचे रे?"

"असे! तर त्या वनमाणसाला आणि त्याच्या मानकामा निवंत घरजे पाहिजे. त्याच्याकडून आपल्याला आपल्या अदृश्य

आहे, असे मी विचारले होते तुला? मी निरर्थक-गप्पात वेळ कशाळा घालवतो आहेस?"

कृपाणजित त्या भयंकर प्रसंगानुन स्वतःचा जीव वांजविण्यासाठी ते बोलल्या होत्या. परंतु त्याने स्वतः मकरकेतूला प्रत्यक्ष कधीच पाहिले नव्हते. तो सपशेल खोटेच बोलला होता. एवढे खरे की जंगलात भटकत असता जंगलात राहणाऱ्या शेरकां-काडून त्याने मकरकेतू विषयी बरेच ऐकले होते.

गायेंढी आणि ती एखादे सोढे बोलून वेळ मारून नेण्याच्या विचारात कृपाणजित असतां सर्व गडेकोंड गिडे एकाएकी

बळून तिकडे पाहिले. गडेकोंड गिडे वाकून मस्कार करीत म्हणाले—“अलाश्वास्त वीर हो! आपण या दुष्टाबरोबर बोलत असतां आपल्या साथीदारांना काय झाले ह्याचा विचारच केला नाही.”

गडेकोंडने ते म्हटल्या बरोबर सर्पनखाला तत्क्षण त्याचा धाकटा भाऊ सर्पस्वर म्हणाला होता ते जाठवले. हाड वळवून दकडें तिकडे बोट वेळ पाहल्यावर त्याने एकदम ओरडून विचारले—“अरे सर्पस्वरा! कोठे आहेस रे, ते वनमाणूस कोठे गेले?”

बोनबां तीनशे चिनाऊन सुटां त्याच्या धाकट्या भावाचे काही उत्तर येत नसलेले पाहून सर्पनखाने गिड्ड्यांकडे दांत ओढ चावून पाहिले. ते सर्व मागा खाली करून गप्प उभे होते.

“अरे, मूर्ख गिड्ड्यांनो! अशा भाना खाली करून कां उभे आहा? काय झाले काय, बोळा? सर्पनखाने गिड्ड्यांना दडवून विचारले.

तेव्हा गडेकोंड शानदार करून भीत भीत म्हणाला—“अलाश्वास्त वीर! आजला धाकटा भाऊ आणि वनमाणूस दोघे पळून तिकडे तो शाची दिसते आहे तिकडे विभूत गेले. जल अव्व आणि दुसऱ्या बागला पळत गेले. ते वनमाणूस या दुष्ट कृपाण-

जिताने पाळलेले आहे. ते याच्या भनात काय आहे हे ओळखून, हा काही बोलल्या शिवाय याची आज्ञा काय आहे हे समजून काम करते. तुमच्या धाकट्या भावाला गळा घालून त्याने खांद्यावर उचलून नेले आहे. त्याला पळून जायला यानेच खुणेने सांगितले असावे.”

“कायरे मूर्खा! भरणाची वार्ता इतकी शांतपणे सावकाश सांगतो आहेस!” असे म्हणत सर्पनख फार दुःखाने ओरडून कृपाणजिताच्या गळघात बळकविलेला दोरखंड गडेकोंडच्या हातात देत म्हणाला—“हा दुष्ट निसटून कोठे पळून जातां काय मये, तुम्हावर ही जबाबदारी त्या वनमाणसाला ठार करून मी आपल्या धाकट्या भावाला सोडवून परतलोच समज.” असे सांगून सर्पनख जलाशयावर चढून गडेकोंडने दाखविलेल्या झाडाकडे वेगाने निघाला.

गिड्ड्यांच्या गाथातल्या घरांना लागलेल्या आसीन धूराचे सोट निघत होते. कृपाणजित व वनमाणूस यांच्या बरोबर गडेकोंड आणि त्याचे साथीदार भांडत बोलत होते तो गोंधळ दगडाच्या जाड डबे राहून जयशील व सिद्धसाधक ऐकत होते. हा गोंधळ कसला असेल बरे, समजून येऊन सांगायला गडेकार गिड्ड्यांच्या सेनापतीला त्यांनी सांगितले.

सेनापती आपल्या दोघां अनुयायांना बरोबर घेऊन स्वतः टेकडीवर चढला आणि गडेकोंड जातीच्या वस्तीकडे पाहू लागला. तेव्हा त्याला काही धरे जळत असलेली दिसली. कृपाणजित आणि वनमाणूस गडेकोंड गिड्ड्यांना निवेदनपणाने मारीत असल्याचे देखील त्याने पाहिले.

ते सर्व पाहून सेनापतीला फार आनंद झाला. ती शुभवार्ता त्रयशीलला जाऊन सांगण्यासाठी तो मार्ग वळला. तिसक्यात जकस्मात तेथे जलाशयावर चढून आलेले दोघे विचित्र मनुष्य दिसले आणि ते हल्ला करायला कृपाणजित व वनमाणसाकडे गेल्याचे त्याला दिसले.

“हे विचित्र घोडे कोठून आले आणि हे विचित्र लोक कोठून कसे आले बुवा?” शकित होऊन विचार करीत असतां जलाशयाने एकाने आपला लांब दोरखंड कृपाणजितावर फेकला आणि त्याच्या फासात कृपाणजिताचा गळा अडकला. दुसरा जलाशयाने उभार केला व जलाशयाने धावत असतांना विसरला.

शिदुधाचा सैन्यपती आनंदाने हसला आणि आपल्या अनुयायांना तेथेच थांबवता सांगून म्हणाला—“अरे गळेकौड व त्याच्या अनुयायांची कत्तल करायला आपल्याला हीच अनमोन संधी आहे. ही नातशी राणीला आणि दोघां महाराजांना सांगून

मी बरीच आपल्या सैन्यपतींना बघून येतो. तुम्ही मात्र येथेच थांबा आणि काप होते ते पहात रहा.”

शिदुधा सैन्यपतीने ती नातशी पेरून सांगितल्यावर आनंदाने उडी मारून सिद्धसाधकाने “जय महाकाल!” असा जयघोष केला आणि जयशीला म्हणाला—“जयशीला, आतां आपण आलो होतो ते काम संपल्यासारखेच समज! विचित्र शोडभांवर बसून आलेले हे विचित्र दोघे त्या विचित्र हुत्तीवर असून पळून गेलेल्या मकरकेतूचे सायीदार किंवा अनुयायीच असले पाहिजेत! मकरकेतू आपल्या हातानून निसटून गेला. आतां या दोघांना पकडून, त्यांच्या कटून गोड बोलून अगर त्यांना ठोकून काढून तो भायासरोवरीश्वर कोडे राहूतो निनासून घेतां येईल. त्यांतून कनकाक्ष महाराजांच्या कांचनमाला व कांचनवर्मा दोघां बुलातां सोडविणे सहजी शक्य होईल!”

जयशील सिद्धसाधक म्हणाला ते ऐकून त्याच्याकडे एकदां पाहून मोन राहला सिद्धसाधक मोशस्त विबून म्हणाला—जयशीला, मी म्हणालो ते तू ऐकले नाहीसंसे दिसते!”

जयशील थोडे स्मित करून म्हणाला—“प्रत्येक क्षणाला तू म्हणालास त्याचे

अंतरजित राख्या मनावर विचित्र असा मी ऐकले नाही असे कां विचारतो आहेन. परंतु मला एका गोष्टीने आश्चर्य वाटत आहे. कोणी दोघे विचित्र घोडशांवर बसून आपल्याचे ऐकतांच कनकाक्ष महाराजांचे चिरंजीव व राजकन्या आपल्याला साप-वत्थासाखेच, म्हणालास की!”

ते उत्तर ऐकून सिद्धसाधकाला उत्साहा-वर चिरजण पडल्यासारखे झाले. तो आपला त्रिशूल जोराने एकदां जमिनीवर आपटून म्हणाला—“जयशीला! तसे झसेल तर मग महाराजांची मूर्त आपल्याला केव्हा सोपवतील वले वाटते पुढा? आपण त्यांचा शोध काडीत या जंगलात भटकत म्हातारे होऊन जाऊ की रे!”

“ते म्हातारपण आपण राख्यानीत मोठ्या वाड्यात राहलो तरी आपल्याला मुखाने जाणार नाही. मी विचार करतो आहे तो हा की, हे विचित्र लोक या प्रदेशात आलेलेच का? आणि त्यांना जिवंत धरायचे झाले तर ते कसे करतां येईल?” जयशील म्हणाला.

ते उत्तर ऐकून सिद्धसाधक हतोत्साह झाला व त्याने आपले त्रिशूल जमिनीवर टाकले. म्हणाला—“जयशीला! त्या विचित्र माणसांना जिवंत कसे कैद करायचे याचा विचार आतां घेऊ कर.”

जयशीलने ‘बरं’ या बर्षी मान हलवून विचारले—“पण तू त्रिशूल कां झाली फेंकलेस? यापुढे तुला आपल्या संन्यासी-वर विश्वास उरला नाही, म्हणतोस का?

त्या प्रश्नाचे उत्तर सिद्धसाधकाने “जय महाकाल!” असा जयघोष करून दिले. आणि झटकन हुंकार करीत चटविशी त्रिशूल उचलून हातात घेतले. म्हणाला—“जयशीला! माझा संन्यासी झेजून पूर्ण फळास आले नाही. त्या दिवशी स्मरानात महाराजांच्या दास कालकालच मझा जीव घेणार होता नाही का?”

“होय, होय! त्या कालकालाच्या ऐवजी आपल्या दोघांचे प्राणहुरण तो भाया-

सरोवरेवर किवा त्याचे नोकर करतात की काय याचा धोका आहे" असे सांगून जयशील गिड्यांच्या सेनापतीकडे बघून म्हणाला "सेनापती! तुला काही सैनिकांसह जाऊन बरोबर यावे लागेल."

"अहो! तुमचा असाच काही तरी हुकूम होईल म्हणून मी वाट पहात होतो!" असे म्हणत गिड्यांच्या सेनापतीने दूर उभे असलेल्या सैनिकांना खूण केली.

सर्वजण अडकाळ टेकडीच्या बाजूला काही अंतर चालून नैल्यावर त्यांना त्यांच्या उजव्या बाजूला अरण्यातल्या एका झाडात वनमाणसांच्या ओरडण्याचा आवाज ऐकू लागला. जयशीलने व इतरांनी रया बाजूला आश्चर्याने एकदा पाहिले. वनमाणूस झाडाखाली उड्या मारीत खालत होते, त्याच्या खांद्यावर विविध पोवाख घातलेल्या एक भाणूस हालचाल केल्याशिवाय पडून होता.

"जयशील! आपण ज्यांना जिवंत धरण्याच्या विचारात होतो आणि ज्यांच्याकडून मायासरोवरेवराची गुपिते काढून

श्रेण्याच्या विचारात होतो त्यांच्या पैकी एकजण वनमाणसांच्या हाती वतपास झाल्यासारखा दिसतो आहे तो दुसरा कोठे बसावा नरे?" सिद्धसाधक म्हणाला.

जयशील एक दोन मिनिटे काहीच न बोलता निदोष्ट उभा राहल्यावर म्हणाला— "तो कृपाणजिताच्या हावी गेल्यावर नसेल?"

"तसे झाले तर कृपाणजितच विकल्यासारखा म्हणावयाचा. त्याने पाळलेले वनमाणूस एका विविध माणसाला उचलून घेऊन चालले आहे आणि दुसऱ्याला..."

सिद्धसाधकाचे ते वाक्य पुढे ख्याच्या आत सप्रेमसरस पोट्यावर झाडाखाली आला आणि सप्रेमसरस, कोठे आहेस रे?" म्हणत हाका नाक लागला.

जयशीलने छटसिरी हात वर करून सर्वांना खुशाले. म्हणाला— "त्याच्या नजरेस पडल्या शिवय सर्वजण लपून बसा. काय वाटेल ते करून त्याला जिवंत धरले पाहिजे!" असे सांगून सर्वांना सावग रहायला सांगितले. (क्रमशः)

कालाचा अपत्य

विश्रमाश्रयाने बापला हट्ट सोडला नाही.

तो झाडाजवळ गेला. प्रत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मोजपणे स्पर्शाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रवाह नसलेला वेताळ त्याला म्हणाला— "राजा! तू कोणत्या उच्च संस्थाने इतके कष्ट सहन करीत आहेस, बला अहीत नाही. परंतु उच्च आदर्शांचे कधी कधी अंगाशी येतो त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला सुशर्मा नावाच्या एका तक्षणाची गोष्ट सांगतो, लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

फार पूर्वी जळघर नावाच्या राज्यात सुशर्मा नावाचा एक तक्षण रहात असे. त्याला एकच एक व्यसन होते, तो दगडावर खोदकाम होते ते पाही, तो दररोज जेथे ते काम चाले तेथे जाई आणि तेथे कातगीर काम करीत ते मन लावून पाही. त्या

वेताळाने सांगितले

नादात तो भूक तहान सार्वे विसरून जाई. त्याला दररोज येत असलेला धातून कारा-यिदांनी त्याला एकरां विचारले-“काय रे तुला शिल्पकलेची इतकी आवड आहे तर. महाराजांनी स्थापन केलेल्या शिल्पकलेच्या महाविद्यालयात का नाही शिकत?”

सुशर्मा शिल्पशास्त्र महाविद्यालयात गेला आणि कुलपतीला विद्यालयात प्रवेश घेण्याची चिन्तते केला.

कुलपती म्हणाले-“मुला, शिल्पकलेचे काम करणाऱ्या कुटुंबात तू जन्मला असशील तरच तुला या विद्यालयात प्रवेश मिळू शकेल!”

सुशर्माने निराश होऊन राजदरवारात जायले गान्हाणे नेले.

पाहिला व म्हणाला-“तो एक जुना नियम आहे. परंतु त्या काळातल्या भेदा करणाऱ्या नाती आता राहिल्या नाहीत. म्हणून तुला ही त्या विद्यालयात प्रवेश देववितो. परंतु तू आपल्या कलेचा काय प्रयत्न उपचोवी होईल असा प्रयत्न केला पाहिजेच.”

सुशर्माने ससे घचन दिले आणि विद्यालयात प्रवेश मिळवितो आणि शिल्पशास्त्रात प्राविण्य खांद्याने केले. “आता तू या विद्यालयात शिकण्यासारखे काही राहिले नाही. तू शिल्पकलेची मूर्त करायला हरकत नाही.” कुलपती सुशर्माला म्हणाला.

सुशर्मा राजाला जाऊन भेटला व म्हणाला-“महाराज! आपल्या विद्यालयात

शिल्पकारांच्या जी आमुलाभ अभ्यास केला. परंतु माझ्या मनाचे समाधान आलेले नाही. मला असे वाटते आहे की शिल्पशास्त्रात शिकण्यासारखे कायही पुष्कळ आहे. आपली अनुज्ञा मिळाल्यास मी देशातून कसून पुढे जाणली काही शिकण्यासारखे असले तर शिवावे, म्हणतो आहे.”

रावाने त्या शोष्टीस आपली परवानगी दिली.

सुशर्माने अनेक देश हिंडून शिल्पशास्त्रातल्या अनेक पद्धतींचा अभ्यास केला. परंतु आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, त्याने पूर्वी कधी ऐकले नाही व पाहिले नाही, असे उत्तम शिल्प त्याला निर्जन अरण्यात एका प्राचीन देवालयाला पहायला मिळाले.

सुशर्मा सूक्तप्राण, रानटी श्वापदांची भयभोती सर्व विसरून त्या देवालयातच राहू लागला आणि त्या देवालयातल्या शिल्पांचा शोल अभ्यास करण्यात मग्न झाला. त्याच सुमारास त्या देवळात एक विचित्र व्यक्ति येऊन सुशर्मा तेथे काम करीत आहे खोरे विचारू लागली.

सुशर्मा म्हणाला-“मी अत्यंत प्राचीन काळातल्या शिल्पकलेचा अभ्यास केला आहे. परंतु या देवळातले शिल्प कोणत्या युगातले आहे मला कळत नाही.”

“हे सत्ययुगातली शिल्पकला आहे. याची माहिती घेतलेली एकही स्मृति या पृष्ठी-तलावर मिळणार नाही.” ती व्यक्ति म्हणाली.

सुशर्मा अर्थात दुःखी होऊन म्हणाला-
“काय पण दुर्वैव म्हणायचे माझे?”

“तु यायला तयार आहेस का मान्या-
बरोबर? मी, ह्या शिल्पशास्त्रात वाविण्व
संपादिलेल्या व्यक्तींशी तुझी ओळख करून
देतो.” तो मनुष्य म्हणाला.

सुशर्माला आनंद झाला, तो त्याच्या-
बरोबर जायला तयार झाला. तो पोताळ
लोकात गेला. तेथे असुरांचे राज्य होते.
असुरांचा किट्टी मयामुर तेथे रहात होता.
सुशर्मा पाताळात येऊन जाणारा सुद्धा
एक असुरच होता.

मयामुराने सुशर्माला शिल्पकलेची सर्व
तत्वे समजावून सांगितली. सुशर्माने मया-

मुराचे आभार मानले आणि त्याचा ईश्वरप
वेऊन भूलोकात आला. तो एका पर्वतीय
प्रदेशातून जात असता त्याला खोदकाम
करणेलायक उत्तम वगड मिळाले. सुशर्मा
तेथेच राहून मयामुराकडून मिळून घेतलेल्या
शिल्पकलेचे प्रयोग, त्या दगडांवर करू
लागला. आकाशमार्गाने देवांचा शिल्पकार
विश्वकर्मा एकदा जात असता त्याने
सत्ययुगातील कोरीव काम करणारा
पृथ्वीवर कोण अवतरला वृक्ष, म्हणून
पाहण्यासाठी तेथे उतरला, सुशर्माला त्याने
विचारले-“काय रे, या निर्जन अरण्यात
पर्वतावर कोणाला उपयोगी न पडणारे
कोरीव काम तू कशासाठी करतो आहेस?”

सुशर्माने घोडक्यात आपले आत्मवृत्त
सांगितले व म्हणाला-“अहो! मी अजून
पूर्ण शिल्पकार कोठे झालो आहे? मोडी
फार शिल्पकला शिकलो आहे आणखी
शिकावे असे वाटते आहे? आपले सर्व
कीर्ति शिल्पशास्त्राच्या अध्यक्षात घाल-
वायचा माझा विचार आहे. आपण कोण?”

“मी विश्वकर्मा!” विश्वकर्मा म्हणाला.
सुशर्माने त्याला साष्टांग नमस्कार केला
आणि म्हणाला-“माझ्या पूर्वं जन्मतले
पुण्य फळास झाले आणि मला सत्य
युगातल्या शतवाची निर्मिलेल्या शिल्प-
शास्त्रातले ज्ञान प्राप्त झाले. आपण मला

कोणता शिल्प करून घेऊन देवलोकातले
शिल्पशास्त्र शिकविण्याची वृत्ता करावी.
मी शक्य होईन.”

“दुष्टा, पापो माण्या! तू आतापर्यंत
जे काही शिकलास त्याचा तुला विसर
पडो!” जसा साप देऊन विश्वकर्मा
अंतर्धान पावला.

बैचवर कथा सांगून वेताळ म्हणाला-
“राजा! विश्वकर्माला सुशर्माचा इतका
राग येण्याचे कारण काय? त्याने त्याला
इतका भयंकर शाप का दिला? त्याने
दानवांचे शिल्पशास्त्र अवगत करून घेतले
म्हणून का? देवांचे शिल्पशास्त्र शिकून
प्याची इच्छा दर्शविली म्हणून का? या
शकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून
तू दिले नाहीस तर, तुला माहीतच आहे.
तुज्या डोन्वाची संभर शकले होऊन तुझ्याच
पायांवर येऊन खणतील.”

विश्वकर्माद्वारे म्हणाला-“विश्वकर्माला
राग येण्याचे न घाप येण्याचे कारण निरा-
लंघ्य आहे. सुशर्मा एक शिल्पी झाला होता

सश, परंतु तो नुकीच्या मार्गाने जाऊ
लावला होता. राजाला त्याने वचन काय
दिले होते? ते स्थाने भंग नाही का केले?
निरनिराळी शिल्परहस्ये शिकून तो आपल्या
देशाच्या प्रजेच्या कल्याणासाठी काहीतरी
उपयोगी शतवे करील या हेतूनेच नाही ना
राजाने त्याला देशादन करून यायला
परवानगी दिली होती? परंतु सुशर्मा
विश्वकर्माला थें बोळता त्यावरून तो सर्व
आयुष्य शिल्पशास्त्राचेच अध्ययन करण्यात
घालवणार या गोष्टीची विश्वकर्माची
खात्री झाली, नावलीकिक मिळविण्यासाठी
सर्व आयुष्य शालविण्याचा हा एक क्षुद्र
स्वार्थच तर आहे. त्याच्या या जाणाऱ्या
प्रजेंला काही एक फायदा होणार नाही
ही गोष्ट स्पष्ट झाल्यावर विश्वकर्माचे
ही भयंकर घाप झाला.”

अशा तऱ्हेने राजाचे मीन भंग होताच
वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा
शाशला जाऊन खोचवळू लावला.

(कल्पित)

झाडीने दिलेला निवाडा

दीनानाथाने त्यान्हाकडे जी धोडी इस्टेट

हानी हा आपल्या भाग बायकांना आणि शेधा मुलांना सोडली आणि परलोकी प्रवाण कर. मोठा काशीनाथ अद्वावीस वर्षांचा होता. गावठाणाच्या अमितदाराकडे बरवसुलाच काम करत धुक्या निशिताथ अचन हाऊतच गिकत होता.

काशीनाथ स्वभावात चांगला नव्हता. बाप वारल्यावर त्याने इस्टेटचे वाट बघून द्यायच ठरविले व धाकुरगाथ अक्षीत घेता. अक्षीतच कागदाला ना पिके इत्यादी त्याने बाहेर गावप्रमुखांना बाळाविले आणि इस्टेटचे दावा समसमान भाग करवून घेतले. आईच्या धाकट्या नेवारादे, हुताच आवडत म्हणून सांगत दिले. आकड्या भावाकडेच रहायला सांगितले. त्याचदल तिला मुद्दा वाढा. दयाच स्थाने कबूल करे.

घराच्या आवारात एक मकरवदाचे झाड होते. त्याची फळे चांगल्या जातीची होती. त्यांचा रंग, वास आणि चव फारच छान होता. मकरवदाचे झाड दावाच्या वाट्याला आले. या भागाच्या हुद्दीवर होते. काशीनाथ नेत्र पाडिले. तर करता सवरता व मिळवता. हाता त्याला स्वतःच्या मिळकतीवर कु-बास निवोट. तस प्रकार वाढविता वण करत होते. निशिताथाला काहीच मिळतच नव्हता. म्हणून गावप्रमुख नी मकरवदाचे झाड निशिताथाला न देव असे म्हणत. वला काशीनाथ त्या गावाच्या कबूल घाला. नाहा झाडाचा जी फळे लाल, खालडी अर्धी निशिताथाला थावी असे गावप्रमुख म्हणाले.

फळ काढला. हा हाड वाचत त्याचे उगाण लावड अर्धी अर्धी वाटून घ्यावी.

म्हणजे त्याने घेतलं. त्यानाथ तेथून निघाला.

अशा रीत नाही चालवता. लिखाव करीत आहे. एक गावप्रमुख म्हणाला.

'अव त्याची गरज नाही' मला ते झाड तिया याची फळे मिळाली नाहीत तरी चारहे माझा देवावर भरवसा आहे. कल्पनयो तांच बाघल मवताला' निशिताथ म्हणाला.

'बर तर आम्ही लुक्का काप्याने कळी करू शकू असे वाटत नाही' गावप्रमुख म्हणाले.

जसच काही दिवस झाले. आपल्या बाट्याच्या बाट्या मिळकतीवर निशिताथ दावावा ज्वर भगवत असे त्याने मन लावून आले. लाल आणि शळचे शिक्षण पुरे करून त्याच्या पंगडासाठी अभ्यासाला पाठवून द्याऊ लागला. इस्टेट नात मेक जाच याच राग मायका असेल तर सायाच होईल. असे त्याला वाटले. पण सायकल दिवत त्याला त्याच्याकडे पस नव्हत.

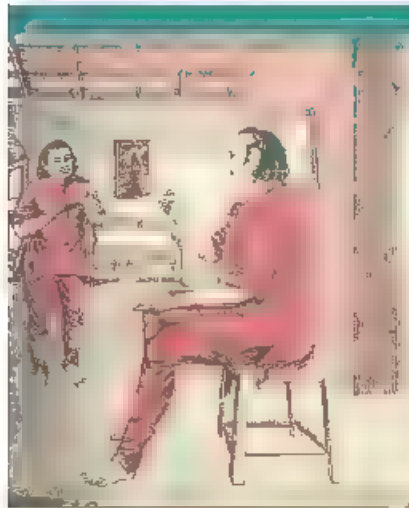
भुदेवाने त्या वर्षी सफरचंद खूप लागली. दावाची अर्धी फळे मळाली. तरा ना निघून सफरचंद विपून वत घेतले. अत त्याला वाटल.

देवा लुह्यावरच माझा सर्व भार आहे' निशिताथ मनानेच्या मतान देवाला नमस्कार करत म्हणाला.

एका आठवड्याने काशीनाथ एकाएकी आतारी पडला. रोगाने निदान होऊ न शकण्याने काशीनाथाची आज आहे उद्या नाह. जेव्ही प्रकृती बिघडली.

आपल्या मायका भावाची प्रकृती सुधारली. म्हणून निशिताथाने दवाला सांगण घेतले. त्याच्या तबसाच फळे म्हणूनच जी काम काशीनाथाचा आजार करी ब्रह्म लागल. ना चांगला बरा झाला. पण फळ अशकत झाला होता आणि मनानेचुद्धा फार दुबळ झाला होता.

गावप्रमुख त्याला भेटायला येऊन म्हणाले- 'हं पद्म, काशीनाथ! देवाच्या कुपेन तू मुठ्ठ्या दाहून आहेस आलास. ते सफरचंदाचे झाड धाकट्या सावाला देऊन टाक तुझ्या आईलासुद्धा किती फण्ट सहन करणे लागत आहेत कोणी परते तर नाहीत ना? "

"अला बाबडिणारा देव निशीला सफरचंदाचे झाड देणार नाही का? मध्ये मी कसाण? " काशीनाथ म्हणाला.

गावप्रमुखानेदेख निशितासचा सव्वाठी हरकुमार आला होना त्याने विचारले "तामस देवाचा निवाडा तू मानवला तयार आहेस का? "

फोटोकॅप

187

26

168

निवाडा देवच तयार असून तर नमकीब तो मी मान्य राहत व्हावा म्हणून

तुम्ही समज तर आणून घ्यायला राहनाथ साच्या नावाची खपय घे! ' हरकुमार म्हणाला

"तरी खपय घेतो ' हरकुमार म्हणाला सर्वजण आपाप या घरी निघून "

तुम्हाला मानान खपय घेतली तसा तयार ना सफरचंदाचे झाड तुम्हाला मिळत ना हरकुमार निघताना म्हणाला

देवचा माहेर तर इतका चतुष्टय व्हायला तो देव ना तयार मर्या भयत धन्यच आहे ' निशितास म्हणाला

दव म्हणून कधी कधी करीत नाही तो त्याने जमन घाली पार वडी इथी आहे त्याच्या हात सर्व करवित नव्या बाबडीत आपल्या वर्गातला तयार आहे ना त्याच्याशी मी सर्व घेना घेना इतकाल चांगले माहीत आहे तुम्हाला समज ना तयारीच मानवीत तरच तयार म्हणाला

दोन विवसांनी गावप्रमुख आदामन शक्य सफरचंदाच्या झाडाच्या जमन तयार उभा राहून म्हणाला हा हा निशितासचा देवचा देवाची इच्छा

किवा झाडाच्या फळात मिळाल्याशिवाय राहणार नाही. मी झाडावर चढून तोतचार फळ काढून आणतो. त्यात काही प्रमाण मिळने का पाहू या! "

त्याने झाडाला नमस्कार केला आणि झाडावर चढून निरनिराळ्या फांद्यांचा दोन तीन फळे काढली आणि ती आपल्या खिशात ठेवून खाली उतरला त्याने खिशातून फळ काढून तेथे आपल्या मनात दाखविली. फळे पाहून काही प्रमाण मिळत नाही

फळाच्या आत काही आहे का पाहूया असे म्हणत हरकुमारने काशीनाथाच्या हातात एक फळ दिले व एक सगार आहेस का? "

चाकू देऊन, त्याचे साल काढून आत काही प्रमाण मिळते का पहायला सांगितले.

काशीनाथने सफरचंदाचे साल काढल्यानंतर दोन फळाचे दोन भाग झालेले विसले, आणि एका फळाचे साल तोलून पाहिले तर ते सुद्धा दोन भागात विभागलेले विसले

"खरंच हो, देवाची खोला अगोचर आहे सर्व म्हणाले

गावप्रमुखांपैकी एक बूढ होता त्याने काशीनाथाचा विचारना देवाचा निवाडा आहे आता तरी हे सफरचंदाचे झाड आपल्या धाकट्या भावाला सायला तयार आहेस का? "

“तुम्ही म्हणाल वसे! आतां नाही कस म्हणू” मी भुलाच्या नावाने सपथ घेतली नव्हती का? आतां ते झाड निधीनेच” काशीनाथ म्हणाला

निशिनाथने त्या झाडाची फळे विकून सायकल विकत घेतली

एकदा त्याच सायकलीवर बसून तो व हरकुमार दोघ सहरात जात असतां वाटेत निशिनाथने त्याला विचारले- मित्रा! सफरचंद आणून कापलेले कस होते शका नाही फळच बेवाने खरोखरच माझ्यावर कुपा केली होती का रे?”

‘तू तेवढे पुष्प कोठे केले आहेस रे? हे सर्व कापल्या मित्र तक्रुल आहे ना, त्याने काम आहे’ हरकुमार म्हणाला

‘ने कस काय केल रे त्याने?’

निशिनाथने विचारले

“त्याने मागितल्याप्रमाणे मी गात्री सुनच्या आडावरून सोबाला काढू दिल्या- जिवाय काही सफरचंद काढून घेऊन गेली होती ववर सुद्धा मळकड दोरा आणून ती

सुद्धा फळ्याच्या आडवाच बाजूस मागलेले सायकलाखिवाय आतल्या आन फिरवत वळून फळाच्या पलीकडच्या बाजूला आडून बाहेर काढली. मत्तर सुद्धे दगच्या वाजून पुन्हा फळात घालून फळाच्या आन सालाच्या आडवाच बाजूस फिरवत म क जीत पहिल्याने जेथून झुपसली होती तेथून बाहेर काढली. म्हणजे सालाखाला दोरा फळाला बुडवल्या वेला मतर दोघांनी दोन्ही टोके घेऊन दोरा आडवा फळाचा आतला भाग दोघांने आतल्या आन कापला गेला आणि दोरा बाहेर आला मत्तर फळ कडकपणे छान पुसल आणि त्याच्यावरच्या सुई दोघांच्या कुपा नाहाशा करण्याचा प्रयत्न केला. बशी तयार करून ठेवलेली सफरचंद विभात टवूनच झाडावर चढली होत आणि समोर काढल्या फळाएवजी पुर्वी तयार करून ठेवलेला फळ विभागून वाटून दाखविली हरकुमारने हातचलाखीच या शब्दात वर्णन केले.

डोरस सत्वा डोर

आनर हा बाण्याच्या दुकानात कारकून हाण त्याच लक्ष्मीची लक्ष आन आनदने तिचा पाठवणी करून आपले दाघाचा समान शोभना आयावराच आनदने लक्ष्मीला एक गोष्ट समजावून सांगितला म्हणाला मो दुकानात जातो आहे एकच एक हाडा जमलली एक म्हणारी आहे गावान तिचा चुकूनसुद्धा घेऊन पाऊल गवू दऊ नका

लक्ष्मी घरातल काम उरकून बाहेरच्या खोलीच्या खिडकीत बाहेरची पमत पहायला सऊन वमला इतक्यात एक डोळ्याची कालो म्हणारी येतांना दिसली ती घरा- लमान चाचपडत येत होती, लक्ष्मी चटविशी खिडकी लावून घेतली

ती म्हान री घररीज घराममोर चाच पत्तन यर, लक्ष्मी पाहून न पाहल्यासारखे करी गय एक लक्ष्मीच्या मनात एक

शका आली ती कंबर मोडलेली म्हणारी तिचा आपल्या नवऱ्याला एवढा का राग की सत्ताय? तिला येऊ न द्याला सुगण्यात काही तरी गुपित असल पाहिजे!

ता सत्ताय मनात आल्यावर ती स्वत ला आस्त आवरू शकली नाही दार उघडून तिने खुतारीला प्रमाने आप डोळ्यावेळ तोड लपविल्यासारखे करून म्हणारी बरात येऊन बसली आणि लक्ष्मीची प्रमाने बांनली म्हणारी दिसायला बैताचीच होती परंतु तिच्या बोलण्यात न वागण्यात एक तन्हेच आकर्षण होते लक्ष्मीने काही कर- लाचे आणून समोर ठेवले ते खात म्हणारी म्हणाली-“भुली, तू किती बांगली आहेस ना! तुज्या पाहिले की नाकी कोस कळवळून येते वध कारण, तुझ्या नवऱ्याला वाईट सवय खिचारीछ तर कोणती नाही? दगरीज सत्तायकाकी गावाच्या टांगीला

असल्या सोपडोन जुगार खळून छान काड्या पडल्यावर धरी परत येतो माझा होलाय्यावर विदवास नसेल तर संघाकाली स्वतः शाऊन पाहून कां नाही येत!" असे सांगून लक्ष्मीच्या मनात विष कालवून म्हातारी विवून गेली

आपला तवरा जुगारी असल्याचे ऐकून लक्ष्मीला कोणी घागरभर पाणी डोक्यावर ओतल्यासारखे झाले. आपले ब्रिग वाहेर पडू नये म्हणून तबयाने म्हातारीच्या वाऱ्याला जाऊ नकोस, असे सांगितल असवे असे लक्ष्मीला जाटले

त्या दिवशी रात्री तिने घराची मागची पुढची दारे बंद करून बाहेरच्या दाराला

म्हातारीने सांगितल्या झेपेदेन वाकून सोडले आत कोणतीही जुगारी जुगार वेळापान राहून रात्र होणे म्हणजे म्हातारी म्हातारी होत वरेच वरे आहे तर! पण त्या जगाच्या तिका तवरा मात्र तिला दिसला नाही

एन्ही दुसरा विचार तिच्या मनात आला 'म्हानागेचं वुडेंच कुजसी दिसत आहे तवरा जेव्हाकाल भावण लावण्याचा धडाव बरोच असावा' असा विचार करीत सी घरी येऊन वाहत तर परलातकी बांडी पावेली माझी झालली होतो कोणीतरी आचाराची भित ओलाडून घेऊन उचलून घेऊन त्या असावा नव्याला काय मातव किण पुजेत

काड्या पडल्यावर तवरा जेव्हा तल रतनरतन पडायल वन जमच तस तवरा रागान रागून तुम्ही सांगितल त्याच्याकडे दुर्लक्ष करून तवराचा धडाव घेऊ दिले, त्याची चांगली अडत घटना ती म्हणाली.

बोरीचा धंदापुढा म्हातारी वरात असेल. अशी कामे करून थगला तिला एक डांडगा वाटू आहे. ती पगड आहे हे सर्वांना माहीत आहे. परंतु अजयंत

तिज काण जावयान तवरा तवरा नाही आत मरणाचा

कुस हा म्हातारीच्या ज्ञाना धडाव बांड्या असे वाटू लागले. काय वाटेल ते मनातला आपल्या जाळपास पकडायच त्याच्या तिने एक मुक्ती योजून ती सांगितली

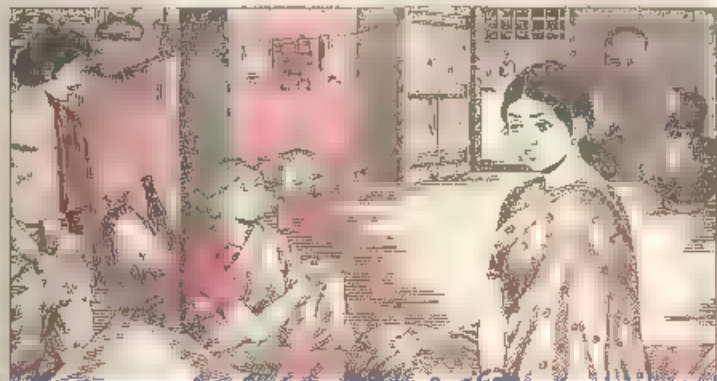
लग्न वुतल्या दिवशी ती वरात कुकू लवून एका टुकेसह निघाली म्हातारीच्या घरा घरात म्हातारी व तिचा तो चोर गान् वार हाती लक्ष्मीला वाटताच म्हातारीचे चेहरा पालटला.

'जाने, तुम्ही माझ्या तबयान ब्रिग वाहेर वाकून त्याच तुम्हांला पुण्य जाको! माझ्या वगन रापुडे एक झगही राहायला

तयार नाही म्हणत लक्ष्मी पदरान तोंड झाकून ओकता बोवशी रडू लागली

आपण तांडाळा जाल ते खोट बोललो आणि ते खरंज झाल की असे वाटून म्हातारीला फार आनंद झाला म्हातारीने लक्ष्मीला घरात बोलावून घेऊन खाटेवर बसायला सांगितले

लक्ष्मी म्हातारीला म्हणाली-"माझा तवरा नूसला जुगारीच नाही शक्युद्धा पितो. मध्य रात्रीपर्यंत जुगारीचा अडा जाळू असतो. घराला कुलूप लावून आले आहे उजाड्यावर बांडी करून माहेर निघून जाईत, म्हणते. तुम्ही आमच्या घराजवळ राहून तो आल्याबरोबर त्याला देऊन टाका किल्ली

म्हताऱीचा त्या बोलण्यावर विश्वास बसला. म्हणाली- 'मी तुला आईसारखी आहे! एवढी सवत करू शकणार नाही का?' असे म्हणत म्हताऱीत किल्ली घनली.

"हाऊ पिऊन येईल तों, आणि मारील तुम्हाला म्हणून बराबर नातवाला घेऊन जा वाई!" लक्ष्मी म्हणाली.

तो विचार म्हताऱीच्या मनात त्या आधीच आला होता. लक्ष्मीच्या तोंडून तेव्हा वाच्य बाहेर पडले म्हणून तिला किती आनंद झाला ती नातवाला घेऊन लक्ष्मीच्या घरी निघाली मध्यरात्र उलटे-पर्यंत लक्ष्मीचा त्वरा येतो कशाळ? योग जमून आला आहे! सर्व घर साफ करवां येईल, असा विचार करून म्हताऱी कुठून काढून नातवाचरोवर घरात मिराळे हाताला भाल ते सामान घेऊन दोन गाळांडी बांधली. नंतर बांध पांगच्या वाराने पळून जायचे ठरवून, गाळांडी घेऊन निघाली. निघतांना बाहेरचे दार उघडून ठंबले.

धाबळून गेली बाहेर असलेल्याच्या हातात दिवे आणि काठ्या होण्या याना पाहून म्हताऱी समज्या दगान पल यारा निघाली वर तेबेदेखील वहाजण असे होते

"आज इतक्या दिवसांतून तयचो चोरी व लबाबी बाहेर पडली, राजी! तम्हाला फाट यायला मार्ग नाही, गुपचुप कीट म्हणायला तयार व्हा दाब" आनंद म्हणाला

मार खाशेला लागणार हे ओळखून म्हताऱी व तिचा नातू सातवाडी करून जे रडले सर्व राजा त्यातारिका घेऊन तिच्या घरात गेले मध्यरात्री लक्ष्मीला घरातले सर्व सामान आणून बाहेरच्या खोलीत ठंबले होते तो सर्व चोरीचा माल होता, आलेल्या सर्व लोकांनी आरापला चोरी गेलला माल ओळखला लक्ष्मीला तिची चोरीला गेलली मांडी पातेली मिळाली

म्हताऱीला व तिच्या शेतकामात पातळीस खटक करून येऊन गेल म्हताऱी लक्ष्मीच्या नातुयांचो म्हा बाबूफयां केलो

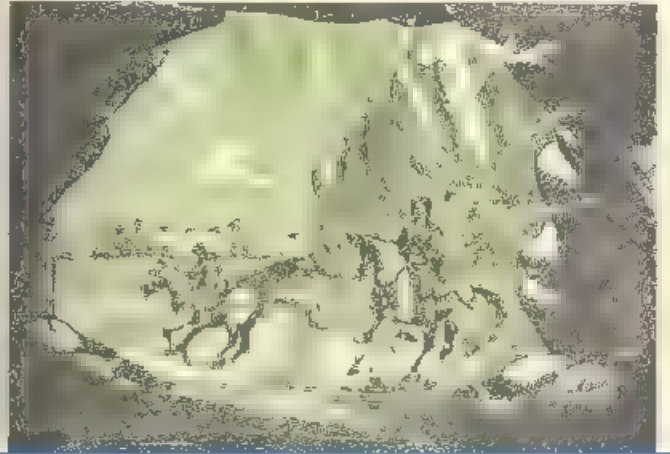
वरपरीक्षा

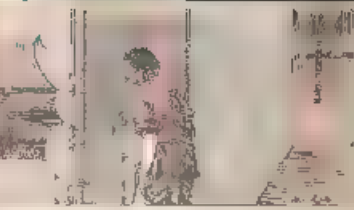
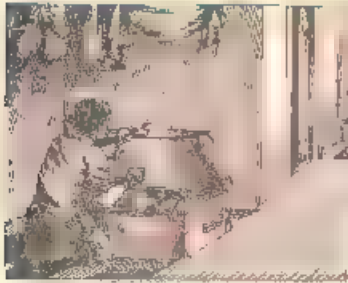
अजिंक्य राजकुमार अत्यंत रूपवती होती. निष्ठाग्राही वरजंगणत जालू होते राजाते एक वरपरीक्षा देवली व त्यानाडी फक्त तीन देशांच्या राजकुमारांकडे दूताकरवी निमंत्रण पाठविण्यात आले.

राजकुमार कात्यावर सर्वतीक्ष्ण राजा त्यांना कुडी बांधत त्या बागी घेऊन येता व म्हणता 'हो कुडी म्हणजे वरपरीक्षा होताने राजकुमार कोणतून येणार आहे त्याच्या गृह तयारी कधी परत पावत हीच परीक्षा आहे.

जे ऐकल्यावर निवापकी राजा त्या वरपरीक्षात सांगत प्रत्येकी ठरविण आणि घरी निघता घरातले दोन डोंगराच्या दृश्यात निघून ते गृहवस्तू पोचले वगनात तैयारी त्यांना गृहवस्तू कुठ्याचे घुकीने पाहू आले दोघांकी राजात आपला घोडा माग बदविण्या आणि निघून गेला

उत्पत्त्या राजकुमारात साहस करून गृह तयारी प्रवेश केला तेथे राजकुमार स्वतः याना साजोपोरा बसली व तिने त्याच्या गळ्यात वरपरीक्षा घेतली

सुखी व इमान

एका जमिनदाराकडे महादू नाकाचा एक माळो आणि कुण्या नाकाचा भरकाच करणारा नोकर होता. दोघा जवळजवळ एकाच वट्या कामाच्या लायले. परंतु दोघांचे परमपती पाहदेवीकडे पहात नसे.

एकदा जमिनदारा कुण्याच्या बराबरा भेळत फिरत फिरत आपल्या मळक्यात आला. त्या वेळी महादू झाडांना पाणी लांबित होता. जमिनदार वाडी वेल महादू झाडांना पाणी लावण्याने काम नीट करीत असल्याचे समजून त्याच्या नकळत्यावर दिगल निघत गेला. कुणामुढा घाल्यावरवीच निघत गेला. व दास जसे हावे तेथे महादूला काहीतरी चकाकत असल्याचा भास झाला. जवळ जाऊन त्यान पाहिल तर तो जमिनदाराची त्रिशाची अशी होती.

'सुखस पडली असल ही मलाच मिळाली म्हणून बरे झाल ती त्या कुण्याच्या

हातात पडला. अशांनी तर काय झाल असत, सांगायला हवे का? महादूने विचार केला.

इतक्यात त्याला एक चण्याचीचा भाज सुचली. त्याने लांबव जेवण फाटिल आणि चरविशा भगठा कसरीत खोचून ठाण्या कापून सय तण मळक्यावर कुण्याच्या बाजूच्या बाजूच्या गेला.

महादूला राहिल हात तसे कुण्याच्या जोत्ताने बार सताव सपडे होते. झाले आत बांधून राहिले. कुण्या अजून आप- या न होता आपला पटी वसवून काढावरी शाचीन हाता शंक्ती पशानून काढावरी त्यान बाळून इतले आणि मुठीत ठेवून तेथी बंद करून बघत येऊ लागला.

महादू वेचूनला आड उभा राहिल. आणि कुण्याला बाहेर जाऊ देऊन माज- बाच्या पावलात लाळान सला त्यान पटा

बाळून उभा राहिल. त्याने द्या दिना आणि बाहेर आला.

महादूला हा इतर गोष्टी सुचू लागल्या. ना विचार करू लागला. मध्यरात्रीच्या बरेला कुण्या कोठ बरे बाहेर निघाला. असावा? त्याने मुठीत काय ठेवले असावे? तो आस्त वेळ - बांधना झरजप पावला. हाकीन कुण्याच्या पाहलेगळ गेला.

कुण्यान मळक्यात जाऊन तेथे कालच्याच्या बाळच्या एका झाडाच्या होळीत काहीनरी लपवून ठेवले. सामान्यपणे महादू इतरीन स्मानाच्या जाई वेळी त्याच होळीत आपल करत ठेवत असे. त्या होळीत कुण्यान काय बरे ठेवत असत. पहावे असे साह जिकव महादूला बाळक कुण्यापरत निघून गेल्यावर महादू त्या होळीजवळ गेला. परंतु इतक्यात त्याच्या डोक्याला केरत कसला तरी मान बसला आणि तो बसुळ हाकून लागली पडला.

ता शूद्रावर आता तन्हा ना आणल्या झालेत पावलाच्या हाता झरणतच आप- त्याला पांशुमागून पाहून मारल असत व उजाड्यावर त्याच्या समाचाराना जाऊन के त्यान मनाची ठरविल.

दुसऱ्या दिवशी जमिनदानत आपल्या दोघांनाकरीता बोलावून यतले व विचारले- "माझ्या मनगटातली सोन्याची साखळी

कापातरी उडवली द्यावे अह ते काम तुमच्या टोघाडिवाय झगराचे बाणाचे अनेक शोध मारी द्यामा काणी घेतली आहे तो, नाहीतर हाचाची चामडी लळ बितो.

ते एकुन महादू चकित झाला. अगदी हरविली झाला आणि जमिनदार सोन्याचा माखळी मारी झणता आहे हे काय? परंतु कुण्यामाच ति मकावपण म्हणाला 'बाहेर महादू आहे मारल' ती मळक्यात रात्री काहीनरी लावून ठेवीत असता ती फाटिल त्याला फाटिल तर दाखविला, अस म्हणत तो जमिनदाराकडेवर त्या झाडा- जवळ गेला.

पुरीन होवंचा हात घालून बांचपडन
कृष्णान पाहिल व मनात म्हणाला- 'इतक्या
तर लपवून ठेवली होती? कोठे गेली?'

कृष्णाची लबाडी महादूला कळली
आपल्यावर चोरीचा आळ आणण्यासाठी
जमिनदाराची सांसळी या लबाडाने या
शब्दाच्या होळीत लपविली होती तर!
परंतु कोणता तरी हुसराच चोर आपल्या
गाठीमागून येऊन आपल्या बोक्यात मारून
ती सांसळी काल घडून गेली!

महादूला कृष्णाचा भयंकर राग आला
तो जमिनदाराला म्हणाला 'सांसळी
चोरणारा चोर कोण हे मला माहीत आहे
म्हणून अंगठी हरवल्याचे आपल्याला माहीत
नाही वाटते दोन्ही कृष्णानेच उडविल्या
वाहेत असे माझ्याबरोबर या जरा!'

असे म्हणत जमिनदाराला कृष्णाच्या होळीत
पेडून गेला. पेटी उघडून पाहिली परंतु
तात अंगठी नव्हती "पेटीतच तू ठेवली
होती. काय झाली म्हणायची?" मना-
तल्या मनात महादू बडबडला

हात काढीत सासवीत म्हणाला 'या पत्रा
सांसळी आणि ही हिऱ्याची अंगठी!'

दोघां नोंकरांची तोंडे चुनगरी क्षण
माना खाळी करून उभे राहिले

तुमची दोघांची परीक्षा पणामाची
मी हे नाटक केलं होतं. माझा सांसळी
वाणि अंगठी तुमच्यापैकी एकाच्या दुसऱ्या
पडेल अशी भीच टाकली ती आणून वाण
देतो हे मी पाहणार होतो तुम्ही त्या
चोरल्या नव्हती हे खरे, परंतु तुम्हा
त्यांच्या सहाय्याने परस्परांना चोर ०२
विण्याचा मार्ग आपल्यावर माझा विरलप
जास्त बसवून घेण्याचा प्रयत्न करून
पाहिलात तुमच्यात सचोटी असू शकते
परंतु तुमचे परस्परांशी बरे आहे म्हणून
मला तुमच्यामुळे विनाकारण कष्ट नव्हत
करावे लागण्याची शक्यता आहे जर
तर आ, आपापल्या घरी!' जमिनदार
म्हणाला

माना खाळी घालून दोघां नेधून मिथून गेले

रवारीचे पडे

एका गावी विद्यानाथ नावाचा एक पो-
विद्वान एक गुरुकुल चालवीत असे
त्या गुरुकुलाची स्वाती ऐकून दूरदूरच्या
प्रांतातून विद्यार्थी विद्याभ्यासासाठी तेथ
पत्त आणत

विद्यानाथाचा मुलगा बृहस्पती बापा
सायबाच थोर विद्वान तिघाळा नावाला
सायबा असेच त्याने पांडित्य संपादन केले
आपल्या मागे आपल्या मुलांदाच गुरु-
पु जपत मग सोपमिण्याचे ठरवून विद्यानाथ
यलाला म्हणाला- 'दादा बृहस्पती तुला
विद्याभ्यास संपाय आता तू त्याकडून विद्वान
व शक्यत प्राप्त कर. त्या अक्षरपत्र
आहे जराती गीत, अविद्यवत्ता इत्यादी
सोपटीचे ज्ञान व अनुभव झाल्याशिवाय
केवळ पुस्तकां विशी कामाची नाही त्या
'शबाय' त आपल्या विद्यार्थ्यांना देखील
टिकविल्यात पुण एकाच हातूने द्या

नाहीस म्हणून तू काही दिवस देशाटाला
जाऊन ये

पित्याची खाजा मानून बृहस्पती देशा
टनाला तिघाळा गावांमांज पायी फिरत
लोक आपले खचित केले घानविनात हे
प्रत्यक्ष पहात पुस्तकांत त्याने कधी न
जावलेल्या गर्भटीची माहीती करून घेतली-

एका गावात पिळदार शरीरघष्टी असलेले
तरुण पहिल्यात एका अक्षरपत्र दुबळ्या
माणसाची पायपूजा करून महाबली करी
जय!" म्हणून त्याचा भक्ता करीत
होत त्याला रथा मागणे शूद्र कळले नाही
म्हणून त्याने खबकशी करून पाहिली तेव्हा
त्याला कळली ती गोष्ट अशी.

कार पूर्वी त्या गावात कोणी महाबली
नावाचा माणूस रहात असे, त्याने त्या
गावावर आलल्या अन्नक सकटांतून गाव-
क्याता बांचविने होते रानटी श्वापदे

राजाने समाने मिळविली आणि आपल्या जातीला इतर सर्वांनी पूज्य मानावे असे मागितले; काही जातींच्या लोकांना त्यांनी अस्पृश्य म्हणून जाहीर केले; प्रवाची नाना तऱ्हेने पिढ्यापूढी केली काही काळ लोकांच्यावर राज्यत पुष्कळ बदल झाले प्रजेचेच राज्य धुरू झाले तेव्हापासून ठावर जातीवर अनंक बंधन आली जातींच्या खबरांमध्य तो अहंकार सुटीच राहिला नाही परंतु त्यांना पूर्वजांनी केलेल्या चुकांचे फळ भोगावे लागत आहे बृहस्पतीने एक वर्षभर देशाटन केले असले तो घरी परत आला तोंपर्यंत त्यांना लोकजान पुष्कळच झाले होते तेच त्याच्या वडिलांनी चालू केलेल्या गुरूकुलाचा कुलपती झाला

एकदा तो आपल्या शिष्यांना खारीच्या भक्तीची कथा सांगत असता खारीने चतुर्बलवाच्या वेळी जे अस्पृश्य सहाय्य केले त्याची दाखलणी करून रामाने तिच्या अंधावर प्रमाने हात फिरविला

पाठीवर उभारल्या त्या आजपक्षेने तिच्या बंडाळाच्या अंधावर कायम अस्पृश्याच मागितले, तेव्हा त्याच्या शिष्याने एक शत्रू काढली म्हणाला-“गुरुवर्य! आपल्याच्या वेहानी रचना व दारुण जैरे त्या शिष्याने जन्माने जन्माने त्याच दारुणपुत्राने चालू राहतात परंतु कुत्रिम गोष्टी कशा पायभानत जाऊ शकतील? आपल्या वडिलांना लहानपणी खाशेल माठी जखम लागी आणि तिचा वृण खाशेली जखमवत आहे परंतु तो आम्हां भावडेपैकी एकालाही आला नाही!”

बृहस्पतीने ते एकूण म्हणाला-“मी सांगितले त्यातला मतितार्थ तो नाही खारीच्या पाठीवरच्या खुणा वर स्पष्ट दिसनात परंतु मानवाच्या जातीत न दिमण्याच्या खुणा कायम होऊन जाताना प्रम सांगून त्याने अस्पृश्य पाहिल्या मक्ष बलीची पादपूजा आणि अबराची भावत मागितली

हेवा

एका राजाचे एक शिष्य एकादा नालाचे दोन शेतकरी हे न अस्पृश्य मग मग बोलत होते

होवा आणि दास सडन बैठकरी

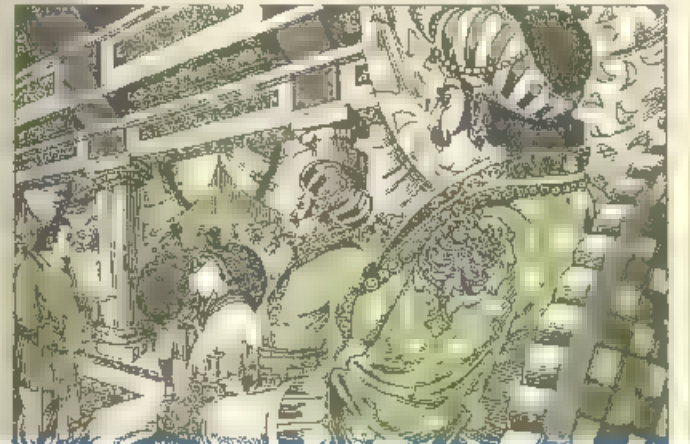
एकदा त्यामुळे आपल्या जेलात मुरण आल्या त्या बघी मुरण बोलतोडे झाले तो त्यांना हुलीच म्हणून नावना त्याने एक कादा राजाला मंडून दिला तो पाहून राजाने बकित होऊन व्याघ्राला खूप पैसे दिले

जे एकूण वडिला हेवा वाटला त्याने विचार केला हुलीसारख्या मुरणात राजाकडून इतके पैसे इतक्या मिळाले ते हेवाच मंडून तजराणा म्हणून दला तर कबल मात बांयस मिळाले वसा निजारे बकित एक हुलीच बकित पंडून राडावा दिला

“माला काय इनाम द्यावे?” राजाने मर्यादा विचारले

“हुलीचा वजराणा आणि वैद्याच्याला इनाम म्हणून पैसे कळाला द्यावे” मुरणाचा बोवा देऊन निरोप दिला” सखी म्हणाला

राजाने व्याघ्राने आणि दिला मुरणाचा कांदा देऊन दासाला निरोप दिला,

झोप उडाली!

महाडू नावाच्या घरागड्याचा नाही म्हणतां म्हणता एक मुलगा होता त्याच त्याच नाव सवल सौम आणि त्याला लूप लाडाने बाडीवले सौम पाठा हाक लागला तबसमा बापायला कायला पदेत करू रागला

परंतु सौमला एक वाईट सवय लागली होती ती सगळी उगडे निघायला लेश वागत पडून असे झोपून उठल्याबरोबर चापामागी शतकरे स्फुरीने प्रकट पाचपाच जाव रागे सम ना वापन करू

आपला मुलगा आपल्या बरोबरत काय करतो म्हणुन महाडूला किती आनंद होई? परंतु संचाईतच न उठल्याला कोण घरागडी म्हणून काम देईल याची काळजी वेळोळ त्याला वाटे, आपल्या भाग मुलाचे कसे होईल? म्हणून मुलाने उजाडताच ग्याव म्हणून त्याने खूप प्रयत्न करून पाहिल परंतु सर्व फुकट गेले, सौम

बापाच्या बाबडाला मान देई परंतु पहाटे उठल्याचा गोंधळ त्याला साध्य झाली नाही तेव्हा महाडूसमार मुलाची ही सवय कधी माडायची ही एक फार मोठा प्रश्नच उभा राहिला आपण सर्वदिवस इनकी कावाडवण्ट करीत आया आणि तरीसुद्धा कायम उठल्याच नाही असा प्रश्न तबसमा बापायला पडून पडे? त्याने आपल्या रागावर नम राहिलच वाहिल त्याशिवाय काय? हाकपाच हाकल्या किवाय डाक चालणार नाही सोयन आपली ही झोप सोडली नाही तर मार आयुष्य त्याला कष्टच यागाचे लागतील! महाडू आपल्या मनमन्त्री ही गोंधळ आपल्या मेहुण्याला नेहमी सांग

एकदा महाडूला धन्यात सांगितल्या कामासाठी बाहेर पायी जावे लागले म्हणून त्याने मुलाला आपल्या मेहुण्याकडे नेऊन

सांगिते

सौम आपल्या मामाच्या घरात हा कामाच्या त्याच्या निमारा विश्वास मामाच्या घरात पहात एक जोरी झाली, उजाडताच सौम सौमला व मागी कामासाठी निघून गेली माझ एकराच घरात असतो ही जोरी झाली

पहात तु नारास असतां तुला कळल्या मित्रव्य ही चारी कशी काय झाली असेल रे? तूच हो चोरी केली असावोस! सौम सौमला म्हणाला राजापाजारच रावतुला म्हणाल की सोमून चोरी केली असावो एकरा बाजू जोरी करणार

त्याला काही एक माहत नसल्याच आणि ना सोपून असल्याच सोमून किती ना सोपून सोमून दलने पोट भरण्यास टक्क राजापयेत झाली या गोंधळीच बापायला शिवायच असता

जोर म्हणवून घनवापसु बापायला चोरी करून देण आणि सोमूनलाच आपण

सर्व केव्हा सौमन टाकातो जसे सौमला बाटू लागले तंतर महाडू झाला मुलावर चोरीचा बाळ ओल्याबडूळ महाडूला फार रं असा ना मेहुण्याकडे भावत जे मुलाला ही वाईट सवय नाही आणि त्याला चोरी बोलवून घडून द्या

महाडू म्हणाला ते त्याच्या मेहुण्यात गुपवूप घेऊन घेतले.

परंतु दुसऱ्या दिवशी महाडू उठला तेव्हा सोमूमुढा उठून सभा राहिला महाडूला आपल्याच बाटले त्याच विचार केला, तर सौम आपल्या मेहुण्यात ही चोरीचा गोंधळ मुलाची हो वाईट सवय घनविषयमाटाच परंतु जेव्हा सौमला आपण किती प्रयत्न करून पाहिल परंतु त्याची ही सवय घालवू शकलो नाही परंतु मेहुण्याने तेवढे दण मिळविल त्याने त्याचे साधार मानले

हा पहा महाडू अजून या घटनेला रागट करता हे तारक सौमन टागाट नहापणी केवळ म्हणु भागल पडे नसत जमल महाडू म्हणाला

धरात आजून एक पोपट पाळला होता
त्याच्यादिग्गज तिला कोणाची सोब
नसत आपल्या बरोबरच्या धोतराच्या
अशा खळतांना व आनंदाने नाचताना
न नाचताना पाहून तिला म्हणारीबा
फार राग येई परंतु म्हणारीसमोर तिची
नाड उघडायची छाली नव्हती ती तोंडात
मीभच नसल्यासारखी राहू लागली आणि
जवदी शरीर भोठ्या मूलासारखी बाग

कलत्र न्या म्हात्मागच्छा घरी तिव
पुत्र हज्जाणि म्हात्मागच्छा व्हाई आभा

पण्डितानां महान्तं शास्त्रं ब्रह्मसूत्रं पातञ्जलं
अवभाषणं कृतं श्रीमता धर्म शास्त्रेण
शास्त्रीभिरुक्तं बालनं मृणालीः "शास्त्री
भुवः" आदिना विषयः अत्रापि प्रकाशयता
मिहिरनाम आचार्यः कृष्णः अत्र प्रकाशयति
श्रीमती वायदे तेषां व्याख्या विनिले बोला
मया अत्र प्रकाशयता आचार्यः

गङ्गागङ्गा सङ्घर्षः ३ गङ्गागङ्गा
सागङ्गा सङ्घर्षः ३ गङ्गागङ्गा
गङ्गागङ्गा सङ्घर्षः ३ गङ्गागङ्गा
गङ्गागङ्गा सङ्घर्षः ३ गङ्गागङ्गा

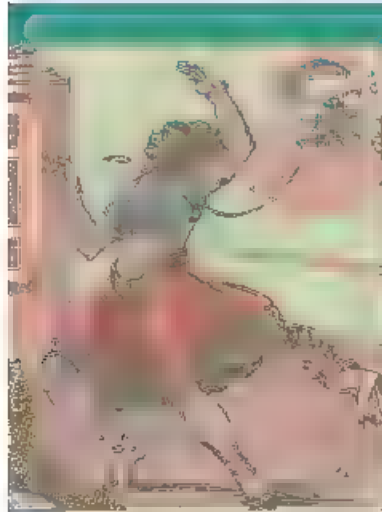

अर्तनाव कोठून येत आहे हे पहात ज्या असतां घरच्या मजक्यावरून फटवयांचा जावोज आणि त्या पाठोपाठ एका स्त्रीचा कार्तस्वर त्याला ऐकू आला

हनुमान जास्त वेळ न घालवितां चंद्रसेना ज्या खोलीत कैदेत होती त्या खोलीजवळ धावत गेला. खोलीच्या दाराला आवून कडी लाबलली होती हनुमानाने उच जामी एक खिडकी होती तिच्यातून बात झोकावून पाहिले. त्याच वेळी चंद्रसेना थोडी गुढीवर आनी होती आणि कंटेकी चावकाने तिला फटके मारीत म्हणत होती— 'चांठाळणी! मूर्ख! मौरावज जावण्या या पाताळलेंकेंत एका स्पर्शजन्य किडपासार-

मौरा एका घेतून आला म + क + क + देवीच्या देव लक्ष्मण तु काणाला घेईवले आहम 'तुझ हाक आला कु हाडीन उडविले पद' 'छ' गळा दाबूनच डोंवर गेला लार्हेज असे म्हणत कटकीन तिच्या गळघाला हात घातला ते भयकर दुःख पहात असे राहण हनुमंताला जावयचे नव्हते तो विचार करण्यान वेळ घाल- विण्यापेक्षा चटविशी पुढले पाऊन रावा शला नवार झाला

हनुमानाने आपली शोपटी बाढविशी आणि खिडकीतून बात सोडली आणि कटकी चंद्रसेनेचा गळा दाबण्याच्या आत कटकीच्या गळघाला शोपटीचा चिळ्या पडला आणि कटकी डूर ओढली जाऊन जमिनीवर आवळली व जागव्या जागी शार झाली

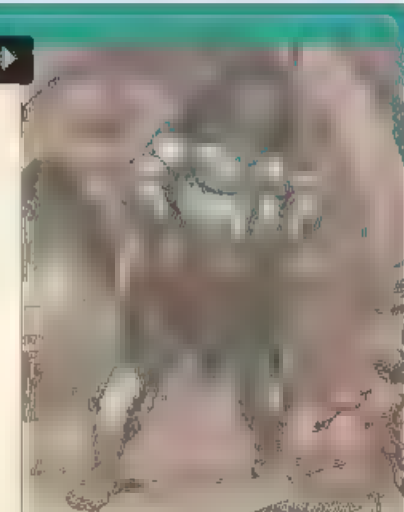
हनुमानाने दार फोडले आणि झांजान थिरला त्याला पाहून चंद्रसेना नयचकित झाली परंतु हनुमानाने गुढयं देऊन तिला नम्रपणे नमस्कार केला इतर घाडक्यान तिला हवें शोपटी सांगून मौरावणाचा वध कसा काडवयाचा हे तिला विचारले

रामाचे नाव ऐकतांच चंद्रसेना कटकीन दिलेले सर्व कष्ट व पीडा विसरली व जवळ जाऊन म्हणाली— "हनुमता' नी गुण मौरावणाचा जीव कोठे आहे, त्याच गुपित

मागाने परतु प्रथम तू, एक वचन मला निव पाहिजेम मौरावणाचा वध सांगवाना व आपल्या डंगराला तू माहयाकड घेऊन आरु पा हजस

हनुमान तिला रामाला घेऊन घण्याचे वचन दिले चंद्रसेनेने मौरावणाचा जीव जथ पुरीत गुप्तस्थानी ठेवला होता नी जगा म गत लगेच हनुमान खोली वग्नर आणि आवाशात उडुण मरून यान समुद्राच्या मध्यभागी असलेल्या खाली मर्ख व पचण्याने येऊन पोचला ते पाह पट व एक कमळ होते त्याच्या पाकटाच्या उवाळान्त होता हनुमताने अतिदबनेचे स्मरण करून त्याला नमस्कार केला आणि त्या कमळात प्रवेश करून त्याच्या दंडातून सक्तन मगरीच्या चिळात शिरला

मगरीच्या चिळातून भयंकर नागसाप फुटका लाडेत होते भुते व पिशाचे हुंकारत होती हनुमानाने मोठघान सिंहताव केला आणि त्या सापांना आणि पिशाच्चांना मुष्टप्रहार करून बाजूला सारले, नंतर त्या नयकर चिळात शिराविला पुढ सर सावला इतर सर्व भुते त्याला पाहून पळून गली परंतु गुढेच्या डचीचे एक मोठे थोरले काळे भयंकर भूत होते त्याचे पांढरे मुळे आणि लालबडक डोळे होते

ते गुढेच्या दाटावर हनुमानाची वाट अडवून त्याला तिलायला विकट हास्य करीत उभे होते

"हनुमानाने त्याला दरखावून विचारले— "कोण रे तू? बाजूला होनास की नाही?" ते ऐकून ते भयंकर भूत खदखदां हुसत म्हणाले— "मी वेताळ आहे, भूत प्रंत व पिशान्तांचा नायक! पण तू कोण? इकडे येऊ शकण्याची शक्ती असलेने दोघंज आहेत—एक मौरावण, आणि तू मौरावण नाहीस! तेव्हा तू दुसरा कोणी महाशक्ति शालीच असला पाहिजेस!

हनुमान मोठघाने हुंसून म्हणाला— अरे वेताळा! स्पर्शानात मोकळपणाने छिडणाऱ्या

तुला ब्रह्म अडचणीच्या जागी या काळोखात भागण या प्रतिकूल परिस्थितीत नां बंजन रहावे लागलं? तर वाजूला हो, मुक्ताटघान नाहीतर माझ्या अंगात कशी शक्ती आहे हे तुला दाखवावे लागेल

वेताळ मिश्रिकलपण हसून म्हणाला- 'पाहू दे वर तुला तो पराक्रम!'

हनुमानाने लगेच त्याच्या छातीत एक जांगले भस्मिप्रहार केला त्या पाठोपाठ वेताळाने हनुमानाचे पाय धरले व म्हणाला-

प्रभां वनमाना मी बन्धु छालो माझ्या हातून चूक झाली त्याचे प्रायश्चित्त मोगीत येथे पडून होतील छंकराने शोष वेतांना

मोगीत त्या करून मर्या टाकून जाण

मुक्ती असल्याचे सांगितलं होते आज माझा उद्धार झाला, महाबली हनुमान को जय!" असा जयघोष करून वेताळ ब्रह्म झाला अशातून हेनं अगदी अकल्पितपणे हनुमानाचा मार्ग मोकळा झाला

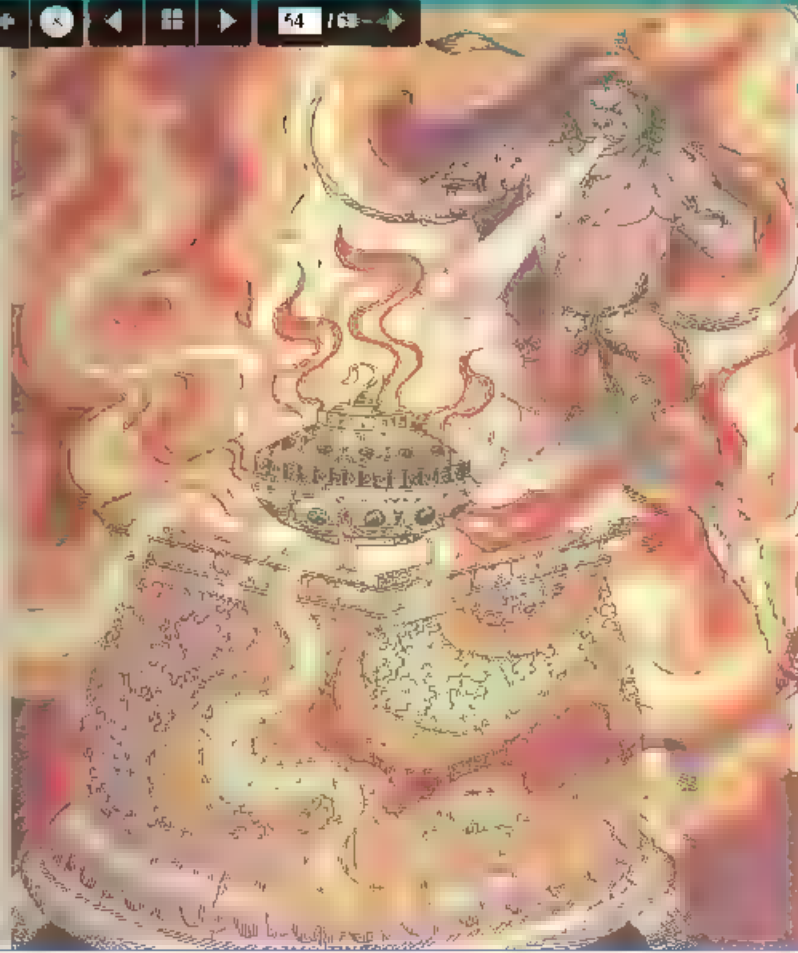
हनुमान गुहेत सिरला, तेथे एका उंच दगडाच्या वेदिकेवर एक मोल रत्न मजुषा होती तिच्या साकण्यावर अस्त्रिज्याळा जळत होती हनुमान जवळ गेल्याबरोबर ज्वाळा एकदम वाढल्या आणि हनुमानाला जाळून मरम करण्यासाठी चळूकडे पसरल्या हनुमानाने घळयमाकृतासारखा लोहान बारा सोडून त्या ज्वाळा विस्त्रविम्बाचा प्रयत्न केला परंतु त्या विस्त्रव्या तर नाहीतच उलट वाढल्या

हनुमानाने हात जोडून अस्त्रिदेवाचे स्मरण केले व म्हणाला-"हे वैश्वानरा! मी तुला पित्र पापुषा मुलगा आहे, माझ्या वर अनुग्रह कर!" लगेच ज्वाळा शांत झाल्या

त्या पाठोपाठ गरममंजुषवरील ज्योतीतून हा आवाज एक झाला

'मरुती! तुला एक मुख्य घोष्ट सांगण्यासाठीच मी हे सर्व केले. तू या मजुष्यनील सर्व भुश्याना एकदम ठार करावयाचे झाल्यास तू पांच मुखे धारण करून

पांचटी घरांनी स्वल्प घेऊन घांजून जाण

ओढून ये आणि त्यांना दातांनी छान चाबून टाक. हे बांगळे लक्षात ठेव, बरे का?"

हनुमाने अग्नीला नमस्कार केला आणि मुंगे असलेली ती भंबूचा घेऊन वायु-वेगाने रामलक्ष्मण होते त्या जागी आला. ते दोघे वक्र्याप असंख्य भैरावणांशी युद्ध करीतच होते. हनुमंत सिंहनाद करीत भैरावणांसमोर उतरला आणि हातातली रत्नमंजूषा हातांनी वर उचलून दाखवित म्हणाला—"हे पाताळ संकेतवरा! ही पहा, तुझे वंचप्राय संभाळून ठेवलेली रत्नमंजूषा. मी ही घेऊन आलो आहे. आता तरी बऱ्या सोळावे रामलक्ष्मणांसमोर दाखून त्यांना शरण जा."

आपले पंचप्राण देवाकली रत्नमंजूषा पाहून भैरावण घाबरेल गेला. दोन दशकां-मध्ये संपन्नलेल्या शक्तीसारखी त्याची दशा जावी. तरी स्वतःला सावरून तो म्हणाला—"तू काय मोठा पराक्रम करी-खरच केलास रे! त्या पेटीत माझे पंचप्राण आहेत, ही गोष्ट खरी असली तरी ते तुझे आणि रामलक्ष्मणांचे आणि शरण करण्यास समर्थ आहेत, हे लक्षात असू दे! ती पेटी उघडल्याबरोबर ते तुला चाबतील आणि तुझे सरीर फोडून विषाचे मखन टाकतील आणि तुला उभा जाऊन भस्म करतील. तू तुमच्या तिघांच्या मुखूलाच पा लपे स्वतः बोलावून घेऊन आला आहेस. तुला स्वतःच्या जिवाची फिकीर असेल तर गुपचुप ती पेटी खावी देव."

हनुमान ते ऐकून सोडचाने हसला व म्हणाला—"रामलक्ष्मण ज्ञोषित असतां त्यांना तू उचलून डकडे घेऊन आलास, तुझे मरण आता टळत नाही. मरण येण्यापूर्वी तुझ्यात काही मायामंत्र असतील तर ते पडू दे!"

हनुमंत ते विभक्तिपणे म्हणाला होता. ते ऐकल्यावर माव भैरावणाचा वीर चंचला. म्हणून त्याने एक शेंदूरचा प्रयत्न म्हणून मोठ्याने हाका मारल्या—"कंठकी, एफंठकी! कोठे आहेस ग? तू जाऊन प्रथम त्या चंद्रसेनेचा वध कर!"

हनुमान ते ऐकून स्मित करीत म्हणाला—"अरे मायावी भैरावणा! ती कंठकी बुज्या-हून वास्त दूरदृष्टी असलेली होती रे! माझीच वाकून तिने चंद्रसेनेचा वध करण्याचा प्रयत्न करून पाहिला होता. परंतु त्याच वेळी तिची आयुर्मर्यादा संपुष्टात आल्याने मी तिला ठार केले."

भैरावणाच्या डोक्यात सर्व गोष्टींचा एकदम प्रकाश पडल्यासारखे झाले. एकदम गिःछल्लासारखा तो बोरेडला आणि हातात आले ते शस्त्र उचलून त्याचा प्रयोग करून रामलक्ष्मणावर घाबला. तो मधून मधून स्वतःचे अंग अतबिदात करीत गेला, त्याच्या अंगातून पडणाऱ्या रक्ताच्या प्रत्येक थेंबाबरोबर एकेक भैरावण पैदा होत गेला. त्या सर्व भैरावणांनी रामलक्ष्मणांना घेरले. जास्त विचार करायला वेळच उरला नव्हता. हनुमानाने सवराचे स्वरण करून पंचमूख हनुमत्काचे रूप धारण केले.

नंतर त्याने त्या बांबूची मुसांतून प्रलय-काळासारखा हुंकार केला आणि रत्नमंजूषा उघडली त्याबरोबर एकदम पांच विजा वचकाच्या तसे पांच रक्तवर्ण भुंये हनुमानाचा चाकायला बाबले हनुमानाने एकेका मुखाने त्या पांचही भुंयांना एकेक करून तोडात ओढले व दाताने करकडून

क्षणाला भैरावणाची मायावी रूपे भरून जमिनीवर आदळली.

जसा तन्हेने त्याचे ते मायावी रूप नष्ट आलेले पाहल्यावर भैरावण पळून जाण्या-ऐवजी रामलक्ष्मणांवर अनेक वास्तवत्वांचा प्रहार करू लागला. रामाने एक तीक्ष्ण बाण भैरावणाच्या डोक्याचा नेम घेऊन सोडला आणि त्याला ठार केले,

गंचमुख हनुमान व रामलक्ष्मण तिघांवर आकाशातून पुष्पवृष्टी झाली. ब्रह्मदेव वगैरे देव, स्वतः शंकर तेथे आले. ब्रह्मदेव रामाला म्हणाला—"रामा! हा भैरावण कालनेमीच्या पोटी जन्मला होता. हनुमानाच्या सहाय्याने त्याला हात आज त्याचा वध झाला.

हनुमानाचा जन्म शिवशंकराच्या कृपेने झाला होता. मेरावणाच्या बघासाठी अस्त्रावस्थेत असलेली ती रत्नमंजूषा सप्त-समुद्राच्या पोटातून हनुमानाला जरणे शक्य झाले."

शंकर हनुमानाची पाठ सोपटून आशीर्वाद देत म्हणाला-"सुखी शक्ती व युक्ती आणि बळ व पराक्रम अपार व अवर्णनीय आहेत. मेरावणाचा वध म्हणजे सामान्य गोष्ट नव्हे. अशक्य व अशक्य असे काम तू शक्य व साध्य करून बघविलेस. तुझ्या या पंचमुख रूपाचे जी कोणी स्मरण करील त्याला भूतपिशाचच बाधा होणार नाही."

हनुमानाने आपले पंचमुख रूप सोडले आणि ब्रह्मादिक देवांना व शंकराला नमस्कार केला. ब्रह्मादेव आणि शंकर आणि त्यांच्या बरोबर झालेले सर्वदेव रामलक्ष्मणांना विजयप्राप्ती होवो! असा आशीर्वाद देऊन तेथून प्रस्थान करते झाले.

ब्रह्मदेवाने प्रस्थान करतानाच रामाला, पाताळलंकेचे राज्य मत्स्यवल्लमाचा देण्यास

आदेश केला. त्याप्रमाणे रामाने मत्स्यवल्लमाला झोलावून त्याला पाताळलंकेचे पालन करण्यास सांगितले व त्याचा राज्याभिषेक करून दिला.

हे सर्व झाल्यावर हनुमानाने अत्यंत नम्रपणे, त्याने बंदबोलेला दिलेल्या वचनाची गोष्ट सांगितली व म्हणाला-"त्या चंद्रसेनेचे सहाय्य नमते तर त्या महिरावणाचे प्राण ज्या गुप्तस्थानी होते त्याची कल्पनादेखील मला झाली नव्हती. कार्यसिद्धीसाठी मेरावणाचा वध झाल्यावर तुला विन्याजवळ वेळून पायचे वधत मी दिले होते."

रामाने काही वेळ मौन होऊन विचार केला व मान वर करून म्हणाला-"असे का? तर मग चला!"

रामाने ते म्हटल्यावर हनुमानाला परमार्मद झाला. राम, भक्तांची इच्छा नेहमीच पुरी करीत असे. चंद्रमेना होती त्या महालाच्या बाटेने ती पुढेपुढे चाचू लागला आणि राम त्याच्या पाठोपाठ निघाला.

राजकुमारी ताराबाई

वध लाहून असून पोटासारखे साहज, शोवे आणि हुकरी. राखकुल ताराबाई ताराबाई राजकुमारीने आपल्या नविल्याच्या राज्यावर अधिकार पाव-विण्याचा बरोबरच आग्रहाचा कसा वध केला ही शोचीची जरी कहाणी आहे.

श्रीरा राज्याच्या गादीवर राव सुतान राज्य करीत होता. त्या राज्यावर लिळा नावाचा एक अपराध सरदार चालून आला आणि ते राज्य काबीज केले. तो एक बुर सात्त्विक होता. राव सुतान मारलेले सर्वतोप घेतला पडून गेला. ताराबाई ही त्याची मुलगी. ती बालवयापासून आजच्या वदिलाकडून आपल्या पुरजाच्या शीवें माहेत्याच्या पोटी एकत्र जन्म.

श्रीरा राज्याचा लिळाच्या बुर सात्त्विकाने पुर करण्याचा राव सुतान याचे क्षुप प्रयत्न करून पाहिला. परंतु लिळा अपराधाच्या शक्तिशाली सैन्याबरोबर त्याचे सर्व प्रयत्न अशक्य ठरले.

Fullscreen

127

60

/ 68

परकीय सत्तेच्या आपल्या घनेला जे ह्याच सोसावे लागत होते ते पाहून राव मुर्तिसिन्हे हृदय विदीर्ण होई. ताराबाई आपल्या बहिनांचे दुःख पाहून दुःखी होई. काय बाहेर ते करून आपले राज्य परकीय सत्तेच्या हातून मुक्त करण्याचा निश्चय तिने केला. तिच्या सोळावे वर्षे जायते गेले, सर्व सन्वास्तव विपत्ति तिने शक्तिपूर्ण संपादन केले. घोरस्वारी आणि अनुविरोधही ती जडितीय होती.

ताराबाईच्या बळीर्मेळणीला, तिचे पुष्पांना योग्य अशा विष जिनचे मुलीच आवडत नव्हते. "तू पुष्पां- शायकी काढून घ्या आणि जनुबिया शिकते जेव्हा तर तुझ्याला कोण काय करील न?" असे त्या तिच्या बहिनांना. "शूरवीर बहादूर असेल तोच येईल काढ्याला मज करायला!"

ताराबाई फक्त पुढेविरोध विपुल नव्हती, ती अत्यंत रूपवतीसुद्धा होती. तिची कौवि मेकून राजपुत्र तत्त्वानी तिच्याला विवाह करण्यासाठी प्रयत्न मुक्त केले. पण ताराबाई बहिनांना म्हणाली— "आपल्या सोडा देणान्त जसला हाकान्त वायु जकणत्या तत्त्वामोच ही विवाह करीन."

कुर व बलिष्ठ. तिला अकस्माती मुक्त करणे म्हणजे मज्जा नव्हत्या. ती मोष्ट पालीन असल्याचे जेवक काविय कोरांनी ताराबाईची विवाह करण्याचा विचारच मोडला. मेवाड देशाचा राजकुमार पुष्पोराज ह्या व माहसी होला तो राजपुत्रीला भेटायला आला आणि तिला अकस्मातीही ह्यात कराव्या तयार असल्याचे त्याने सांगितले.

ताराबाईने पुष्पी राजाच्या लोर्पलाह्ला- विषया देऊन होते. तिने तिला अकस्मातीवर स्वारी करण्याच्या मोहि- मेवर जाण्याच्या हुतु धरला. पुष्पी राजाचे होकार दिला, फक्त पांढऱे निवडक व तेजस्वी सैनिकाना बरोबर बेडन दोघे तोडा नगराच्या दिशेने निघाले.

त्या मुलापास तोडा नगरात एक मोठा उत्सव जात होता, जिथे त्या निजलपानीन महात्मागणा पन्थीत असून खातून त्याचे लेख कडाईत करीत जात असलेले वादग्रस्त सल्ल हाता होता.

बाईबर आपलेला सैन्याचा किल्लाचा बाहेर उडायला लागून ताराबाई व पुर्वीराज प्रवेश विधळून लिल्लाच्या अगदी जवळ गेले. त्यांना घेत असलेले पाहुन लिल्लाने संजवणून विचारले—
"ते दोघे कोण देत आहेत ?"
इतक्यात ताराबाईने खोबलेला माथ आणि पुर्वीराजाने कंकलेला पांढरा दोड्डी विल्लाचा जवळीक वही ठाकाळ मारून पावला. ताराबाई व पुर्वीराज किल्लाच्या दाराकडे गजाले.

किल्ल्याचे सैनिक जे घडले ते ओळखून ते बाणि दारावर उभे असलेले पाहरेकरी दोघांचा बडबडयला झाले. पाहरेकऱ्याने त्यांना बडबडायला एक हुत्ती सोडली. ताराबाई पुढे होतो. तिचे तलवारीने हुत्तीची बोंबच कापून टाकली. हुत्ती पडून गेली. बांधे किल्लाबाहेर भुरग्याने आपल्या सैनिकांकडे घेऊन पोचले.

अकमागाने सैनिक त्यांच्याही मुद्राला खाने ताराबाईने आपल्या कडच्या सैनिकांच्या मदतीने त्यांना तोंड दिले. त्या बळग्याकड बळग्या सैन्याचा फडला उडाला. राह भुरग्या मुद्रा जोडाचा राजा झाला. ताराबाई व पुर्वीराज यांचा विवाह ताराबाईने झाला.

गोष्ट मथळा चढाओढ

या गोष्टीला उत्तम मथळा मुघलून रु. २५ मिळवा !

?

एका जमिनदाराकडे एक गुराखी होता. एके दिवशी एका गंवयने त्याच्या मदतीने झुप होऊन त्याला चूटकी बाबचिण्यावर सोन्याचा एक कड करम्याची संतकपती आणि डोक्यावर डोक्यास बडुक्य करणारी टोपी दिली.

गुराख्याने एक दिवशी रावघर बघून पिशवी घेऊन सोने तयार केले. ते कोबावर घाले याचा विचार करीत असता त्याला जमिनदाराच्या मुलीचे स्वरण झाले. त्याने तिच्यावर फार दिवसांपासून प्रेम होते.

दुसऱ्या दिवशी तो बडुक्यापणे जमिनदाराच्या मुलीच्या खोलीत गेला आणि सोन्याचे भरलेली पिशवी तिच्या पत्तेयाजवळ ठेवून आला. असे एक आडवडार होत राहिले. ते सोने कोण झायतो, कोणाचा कळते नाही. जमिनदाराला पैसाची फार खरीब भासत होती, म्हणून ते सोने कोण आणून देतो हे कळवयाम त्याला आपली मुली देऊन टाकली असे त्याने ठरविले. परंतु तो मनुष्य कोण हे कळत नसल्यामुळे, हे सोने कोणीतरी देव आणून देत असावा, असे त्याला वाटले.

एकदा तो गुराखी शिंद्याची पिशवी डोक्यावर ठेवून व टोपी घालायला जिवकत जमिनदाराच्या मुलीच्या खोलीत तिच्या पत्तेयाजवळ काऊत उभा राहिला. तेव्हा जमिनदाराच्या नोकरींनी त्याला जमिनदारासमोर उभे होते.

"कोणला तरी देव देत बघलेले सर्व सोने उडवयल्या प्रयत्नात होतास का मन्हा !"
असे म्हणून जमिनदाराने त्याने दोड्डी हात कापून टाकले.

★

★

★

वरील गोष्टीला उपयुक्त होईल असा एक सुंदर मथळा विचार करून एका काहीवर स्वतःच्या पन्थामुळे लिहून "गोष्ट मथळा चढाओढ", 'चोरोबा', चंदामाचा प्रकाशन, २ व ३ अर्कात रोड, बडपळारी महाम-६००२६ या पत्त्यावर पाठवा.

२० जुलै १९७७ च्या आत पोस्टकार्डे पोचले पाहिजे. त्या काडीवर 'कोटी चढाओढ पॉन्च' वशा काढा तसे.

चढाओढीचा निकाल सप्टेंबर-१९७७ च्या चांदीबात आक्षीर करण्यात येईल.

ये महिन्यातल्या चढाओढीचा निकाल (मथळा) "हा खेळ कल्पनेचा"